

МАЙДАН „А“

(Уривок)

Майдан у пилу
 Майорить і тоне
 В пасмах димових принад.
 Вироста
 на очах
 комбінат
 Із піску,
 з камінців,
 із бетону...
 На майдані
 трикутником,
 вздовж
 Сиплять щебінку
 щомить.
 Євпаторським піском
 шумить,
 Як в креслунках
 стихія площ.
 І от над каркасами,
 Мурами цегл,
 родиться завтра
 позавтра цех.
 Ремзавод,
 Алюмінієвий комбінат,
 Завод феростопів,
 Цехами вряд.
 ●
 За стихією
 жаром пічей
 В сірі, звичайні будні
 бригадир-комсомолец
 Дудник
 Вирушає в атаку
 ночей.
 З ним вже знайомі
 імення нам—
 Хайруліна,
 Шликова,
 Козарьова...

Майдан, як живе,
 рівне озеро,
 Зроста на очах,
 навмання.
 І тільки серпневий
 Вітер в лице
 Пилом вкрива
 Території біг,
 Фасоноливарний,
 ремонтний цех,
 Четверта діляниця,
 рветься у біг...
 Рветься майдан,
 як ударні
 когорти,
 Бетонову спинають сіть.
 Бригада Дудника
 творить
 творить рекорди...
 Що їх ще не бачив світ

III.

Такий вар
 не пригадують дні
 і дати віків
 знаменні,
 Коли виростають
 на цні,
 Мужні героїв
 імена.
 Імена ростуть,
 як нові корпуси...
 (Епохи
 бурхливі
 будні).
 Хіба не герой той,
 Що гордість носив,
 Як бригадир
 комсомолец
 Дудник...

А й справді,
Його ж не тримали фронти
І пороку дим
 не хапав
 у обійми,
Як плутали шлях
 колючі дроти,
 віщуючи жах —
 війни...

Проте, юнаком
 у розгулі хуг
Під майстерство
 ударів
Дудник—товариш
 бригадир
 і
 друг,
Епохи моєї—
 ударник.

IV.

Душно на дворі...
Вже серпень місяць...
— Битись, —
 неслось —
За 700 замісів!
І по всьому майдані
 у вихрі
 в исот
„Хайрулін дає
 понад 500“!

Сьома година
 підводить
 рев,

— Шляховці йдуть
 у черговий
 рейд!

Дудниківців темпи—
 країни гордість.

Щодня,
 щохвилини—
Нові рекорди.

Зі всюд готували
 фронти під мур,

Де завтра у шанцях
 почнеться —
 штурм

.....

В тихий вечір —
 в вечір зарев
Лютував начроб Касарев.
Він, як тигр, про себе муркнув,
Витираючись од поту:
„Хлопці бавляться
У жмурки
І глузують із роботи.
Та хіба ж де світ видав?—
Неможливо це...
Не зручно.
Ваші темпи?
Єрунда!—
Підпишуся власноручно.
„Я не проти,
Я все—за...
І в такому,
Значить, разі,
Перш над все,
Я цеху зав,
І не хочу

 грузнуть
 в грязі“...

„Гмм... Сімсот—
 Це цифра
 нова...

Це, звичайно,
 гордість наша...

Ну, а якість
 бетонова...

Я питаю.
 Буде кваша“...

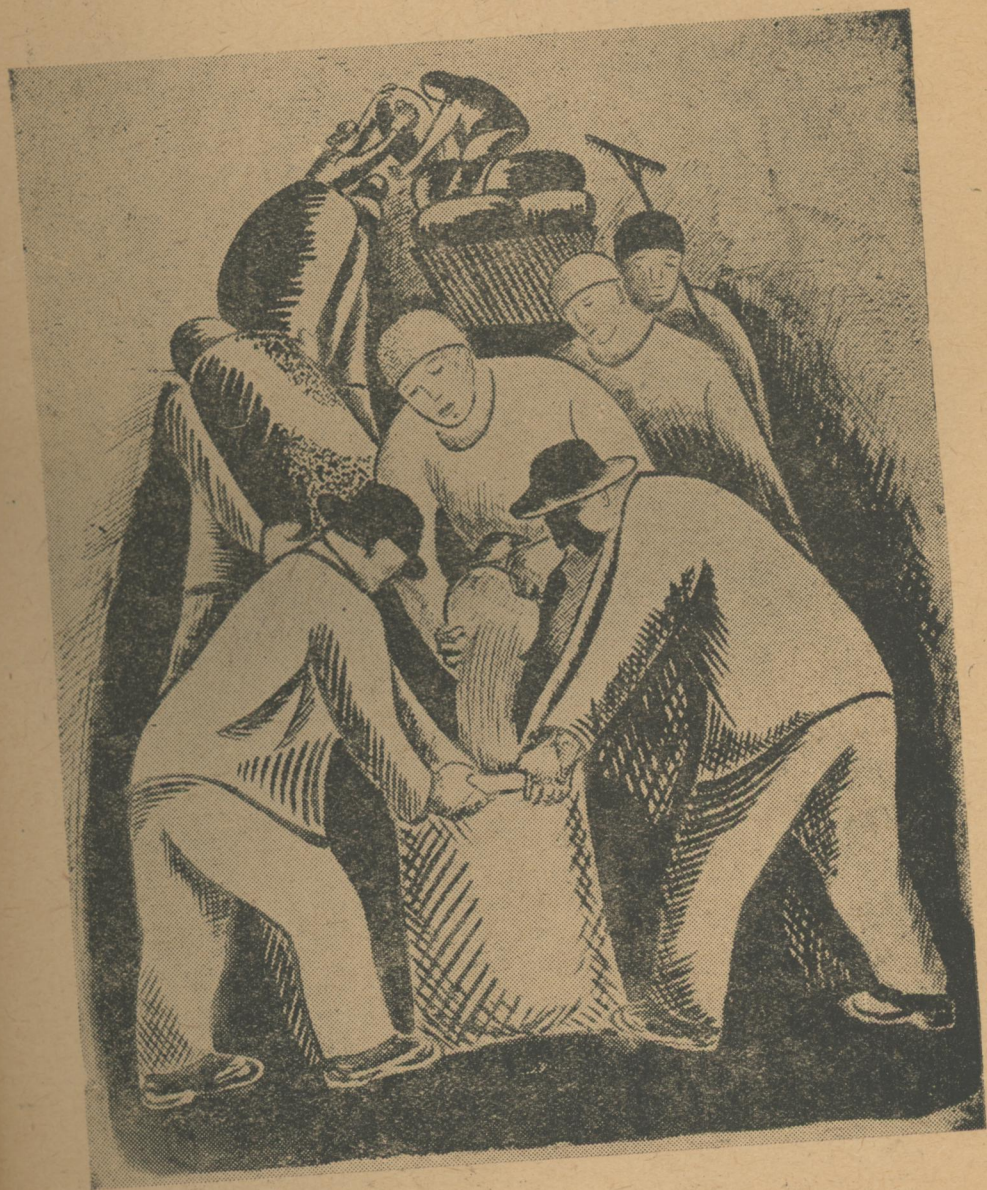
В тихий вечір —
В вечір зарев,
Лютував
 начроб Касарев...

V.

Фронт підготовлено,
 „Єгер“*) стоїть
І готовий відкрить
 свій конвеєр,

*) „Єгер“—система бетономішалки.

С. КУКУРУДЗЯ
(Київський інститут пролетарського мистецтва)

З циклу „Будівництво“. — Підготовка до сівби

А. ПИСАРЬКОВ
(Київський інститут пролетарського мистецтва)

Комсомол — на колгоспні поля

Пустить по трибках феєрверок
Із піску і жерстви в одну мить...

На високім, як вежа,
помості

„Ютландія“*) пашу
одкрила під шнур

Стояв у керна
машиніст
Тонкошкурий,

Не впізнавши
знайомий простір.

Не впізнав,
Бо це ж тут уперше.
Переплутались кранами дерики.
Ч неслося, неслося:

„Америка
узяла
бетонову
першість“

„Америка гордо
Піднесла „рекорд“.

В мурах
бетону
потужних,
Коли будувала
для ситих морд
Хмарочосом
звичайний
свинишник.

Вісімнадцяте серпня.
Знаменні штурвали...
Перемога бригад усіх...
Дудняківці радо
рапортували

про
1277.

Америка з-заду...
Майдан подолав
„Носіїв“
перемоги
бетону.

.....

Стоїть майдан „А“
Ніби в тихий сплав
Хмарами чорними тоне...

Десь простір розрізав
Гудок голосистий,
Виграваючи ранню зорю.
Бригади майдану
За тисячу треста
Сотні піднесли рук.
Й повірив начроб.
Мінився... Холонув,
Витираючи піт з зіниць,
Коли виростали
Надмурки з бетону
Під марш перемоги —
Дільниць...

Із майдану, з боків,
Де жовкла трава
Стеалась у чорну сіть.
Хотілося крикнута
З колон, з риштовань
Батальйони,
перед
ведіть!

Бо тут з-за колон
квадратових стін
Розмах, хода важча...
... Бригада Шайкевича,
Що була в хвості,
Тепер одна
з поміж кращих...

Ось переможці
бетону
йдуть:

Жебрін,
Колосюк,
Грішпунт!

Ось де героїв
країни нерв!

Стін,
Брозгуль,
Молодий інженер.
І майдан у пилу

*) „Ютландія“ — система бетономішалки

Майорить і тоне.
В пасмах димових принад
Вироста
на очах
Комбінат
Із піску,
з камінців,
із бетону.
На майдані
трикутником
вздовж.

Сиплять щебінку щомить.
Євпаторським
піском шумить
Як креслунків стихія площ
І тут над каркасами,
мурами цегл,
Родиться завтра,
позавтра цех.
Ремзавод,
Алюмінієвий комбінат,
Завод феростопів
цехами вряд.

Ленінський комсомол завжди віддавав багато уваги питанням художньої літератури, активно боровся за лінію партії на фронті літератури. Тепер комсомол повинен ще збільшити свою роботу в цій галузі.

Дм. Надіїн

ВІЙСЬКОВА МОЛОДІСТЬ

(Із циклю)

ЮБІЛЕЙНЕ СЛОВО СИВАШИЯ

Багато минуло
відтоді літ,
як йшли і лишали
кривавий слід,
і гордим вершителям
зміни епох
прослались жорстокі
шляхи перемог.
Це слово безсиле,
тай трохи в нас слів,
щоби розповісти
про скрути боїв,
коли під Сивашем
— До моря, дайош!
ірвали руками
дроти огорож.

.
Замовкли погрозові
жерла гармат.
Багато минулось,
лишилось позад.
Але не змінилась,
хоч довгі роки,
відданність і твердість
Сиваських полків,
Історія полку,
завжди бойова,
безвусими твориться
і знова...
Я просто боець,
і навколо такі,
ми здавна ровесники,
ми—юнаки.
Ми будні військові
до свят піднесли.
Ви знаєте хто
й відкіля ми прийшли?..
Колотяться рвучко
юнацькі серця,

щоб виправдать справжньо
наймення бійця,
що буйно зростає
республіка Рад,
що дружно щомиті
шнуруємось в ряд,
а слухного часу
готові піти
умерти,

а

перемогти!

СТРІЛЕЦЬКИЙ МАРШ

Дорого, завинься,
вузли розсучи.
Ізнов піхотинцям
співати, йдучи.

І пісню знайому
заспівач веде,
Йому молодому
не змовчать ніде.

Про дальні походи,
маршрути круті,
заспівачу, друже,
Пісень закрути.

Суворої вроди,
мотивами дужих,
бійцеві на честь
за подолання верств.

І пилом і потом
просяклась чота,

Напитися потім,
хай слина густа.

Хитаючись так
за плечима багнет
підштовхує в такт
піхотинців вперед.

Оркестрі б ударить
потужно, як грім,
і землю ошпарити
маршем баским.

Хутчій, командире,
до старту веде
стрільців, що надміру
зтомились іти.

Міцнішайте кроки;
з усіх чуть боків
Республіки рокіт,
команда гудків.

СЛОБОЖАНЩИНА

V. БОКЗАЛИ

Блимаючи оком
відходить поїзд.
І станційка знов поринає
в тьму...

Тиша у залі.
Стиски морозу
вищують нескінчену ще зиму.
Маршрут відзначено
у підшефне село,—мій
В далеке село
за тридев'ять земель
Туди в Слобожанщину,
що на зломі
б'є колективами злидні сел.
Я виходжу в ніч,
у змрок перону,—
В затаєній тиші країна лежить...
Лиш буря свистить
як чортів мільйони,
Ходючи від межі до межі.
І станції
ніби сигнальні вогні
Індустріальної України.
І тишу цю родить
лиш ніч та сніг.
Завтра
в степах
загудуть машини!—
Надходить весна
з чорноморських країв,
Південним вітром
б'ючи в лице.
Мабуть звантажені в порту
трактори,
І Тракторний зводить
за цехом цех.
А там—
Куди у мене путьовка
лежить
з поміткою «посівна»
Мобілізація коштів,

підготовка:
 ремонт машин
 і засипка зерна.
 Я знаю на пам'ять
 програму роботи,
 Що нею живе радянська земля.
 ... Ніч і перон
 і мороз
 і напроти
 — в срібній паморозі тополя.
 Нехай пролітають
 на південь состави
 За семафором змовкаючи десь,—
 Вже їх чекають
 на полустанках
 Уповноважені МТС.
 Знаю:
 — кожним рукам
 робота призначена
 В майстерні,
 на полі,
 чи за стерном.
 На всіх ділянках
 — людей і праці нам!—
 Це перемога
 всесвітнього значіння
 — звички старі віддає
 — на злом...
 Я теж учасник весни
 І рухач посівної —
 — і тут моя пісня,
 тут я поет!—
 З країною завжди
 рушити—в ногу
 як частка загального
 — уперед!
 Ніколи не стану
 оспівувать згарища
 Суцільною знищених хуторів.
 — Всю ніч просиджу
 з випадковим товаришем
 На пероні морознім і вітровім...
 Так родиться лірика
 вчасника бою
 За життя колективне
 — соціалізм.
 Товаришу! —
 Ми живемо з тобою

На проїнятій творчим духом
землі!—

Країна днями й ночами
не спить.

В неї—зморшки на лобі
— під віями тіні.

Радісно жить,
щоб змінити степи

На індустрієне лице
України! —

Серпень 1931 р.

VI. КУЛЬТПОХІД

Уже надувалися жили рік,
що їм льоду сорочка ставала тісна.

Це йшов у країну
тридцятий рік

І перша колгоспна весна.

У місті звонив і звонив телефон
Гарячковістю, захватом спішного діла.

— Центральна?

— Дайте скоріш окружком!

— Потрібний товариш Рашміділов?

Ладналась у залі засідань братва—

В культешельони

в загони,

в бригади,

З нас кожний відходив

і знову вертав

По відомості, вимоги і поради...

Вирушали в похід

— затін за загonom

Комсомольські культешельони.

Культпохід!

Культпохід!

Культпохід!

— біля кожних дверей,

— біля кожного столу,

Ти сьогодні стаєш володіль

Родом радісним комсомолу.

Ти ведеш нас

— в райони

— в роботу

В небувало тривожну весну,

Комсомольські ударні чоти,

— за суніальну!

— за посівну!

Ти ведеш нас з таким девізом
В найглухіші нетри села
Повертати зверху донизу
Віддавати старе на злам.

●
І там залягала над нами
зненависти імла.
Це в наших друзів стріляли
з обріза, із-за вугла.
Це темна куркульська сила,
жорстокий бог хуторів
Зустрів нас

— у бій, на вила,
Обрізом і сміхом зустрів.
Товариші! Не забути
Сосонку згадаю не раз,—
Там сліпі і задурені люди
Дивилися з злістю на нас.
Ми прийшли відібрати їх спокій,
що зі злиднями жив віки
Ми, салдати своєї епохи,
люди—більшовики!
В чиємусь серці образа
Шарпала нерви рукам
Та боролися з нами разом
мільйони бідняка.
Тепер дорога проста мені,
що нею ми мали йти
Тоді ж ми читали Сталіна
і нам відкривались путі...
Була боротьба жорстока
Стояла ворожа стіна.
...Весна тридцятого року,
Мужности моєї весна!

●
Але є залізна логіка
наступу на хутори:
В районах росла перемога
Відсотком колгоспних дворів.
З церкви спадали дзвони
І межі, й обніжки—
вщент!

Тракторними колонами
Республіка йшла вперед.
Хай ворога не dokonано
І він ще сичить з вугла,—
Навіть спаленими іконами
Суцільна перемогла.

Щоб тиша степів розкололась
щезла на вік,

на завжди,—

Тут працював комсомолец
І партія—проводир!

Я згадую Слобожанщину
Темряви,

куль з-за клунь,

Я знаю тепер Слобожанщину
артілів і комун.

Я знаю ще з комсомольцями

стояти в шерезі чот,

що з ними в тридцятomu році ми
ходили у культпоход.

З ними

щодня приносили

Справжню революцію сіл,

що зростає тепер колгоспами

з коротеньким словом

— сущіль!

Серпень 1931 р.

Образно, у високохудожніх творах помазати
шестимільйоновий комсомол і його роботу на всіх
фронтах соціалістичного будівництва

„КІМОВКА“**I**

Коли збори підходили до питань поточного порядку, Сенька нервово торкнувся Федьчиного плеча:

— Дай антрациту! Зараз, браток, мене крить будуть.

— За що?

— Та,—буза! Послухаєш. Вроді за прогули. Липа якась.

Він відірвав шмат паперу, яким було накрито стола, і скрутив «козину ніжку». По цьому, примостившись біля дверей на крайок лави, почав пускати «кільця» під спецовку якогось новака, що стояв на сінешному порозі.

В кімнаті комсомольського осередку було надзвичайно ясно. Вона невелика, набита людьми, а простір, який залишався нічим не заповненим, освітлювався величезною, пукатою електричною лампою. Від такого світла Сеньці було добре видко, навіть, такі деталі Тимошкиного обличчя, як біленький мох на його вилицях, хоча той сидів зовсім з протилежного боку. А коли Сенька нагинався і тяг «козину ніжку», очі Лідки ставали на один рівень з лампою і від того були холодюватими, а не голубими, як завжди. Увага всіх зборів зосереджена та Тимошкові.

Тимошкові лікті лежать на вікні, об підлокотник якого він оперся спиною. Жестикулював лише китицями рук, проте, тонко і виразно. Його чистенький, модний костюм відрізнявся серед чорних «спеців» та стандартних, робкоопівських костюмів.

— Знаєш, ти не ето!.. не крути,—зауважив йому голова зборів,—гони все на долоню! Брось туманить справу!.. Да!

— Я більше нічого не маю,—сказав усе. А що мене обвинувачують,—справа ваша. Але, товариші, ви не забувайте, що в конторі комсомольців майже немає, а там робота досить відповідальна і не кожен зможе з нею справитися. Ви знаєте які там люди і, коли мене перекинете до шахти, відокремите від свого впливу цю ділянку, це... це, просто, чорт його знає... це просто лити воду на ворожий млин.

— А ти не дуже хлюпайся—не следует, детка, нас водичкою пужать,—обізвався хтось з кутка,—слихав?—Прорив!

— Я, товариші, вам скажу...

— Приблизно знаємо про що—перебив секретар осередку, Ваня Кочериків,—а, от, ти скажи нам таке:—в якій конторі ти працюєш? Не будемо вже говорити чи хочеш ти спускатися в шахту чи ні.

— В конторі!

— В якій?

— Ну, в конторі!..

— На шахті 100? Не на нашій вже?

— На... на шахті 100... Так що з того? Товариші, там справи ще гірші ніж тут! Я просто за свій обов'язок, як комсомолець, вважав, що мені...

— Що, ставка більша? Чого ж ти крутиш? Може з обліку знять?

Збери загомоніли. Голова стукотів гострим кінцем оливиця по столі, а Тимошко доводив своїм сусідам про свою безвинність. Він вже не спирався руками на підлокотник, як це було на початку, наче величезною довбнею розбито його спокій на дрібні кусочки і не дають зібрати їх. Рум'яні, ніжні щоки зробилися тепер червоними, а все що було білим, зашарилось Шовкові стежки кашне впали з плеча і повисли наперед. Гамір не втихав.

Тоді підвівся Степан. Він протяг вперед руку, ніби на те, щоб спинити хід вагонетки. Всі втихли.

— Я, ось про що! Про вугіль!..—павза. Стьопка не знає куди подіти руки. Він їх приткнув до кишені, але відчувши незручність—вийняв і положив перед собою на бильце передньої лави.—Лежить він у нас. Як траур. І про директиву ЦК відносно того, щоб усіх комсомольців до шахти спустити. Да, товариші,—не можемо ми бути на сьогоднішній день з вами на горі! Порожнє, не комсомольське те серце, що спокійно дивиться на чорну порожняву пультманів. А чого вони стоять порожняком? Того, що Тимошки не хочуть змінити своїх контор на вугільні лави! Тому, що ми до останньої волосинки вивчили пальці бухгалтерової доньки, а де містяться пальці зарубної машини ми, навіть, не цікавились знати! Ми можемо зорганізувати з Тимошком вечірку з випивочкою, а зорганізувати роботу в шахті ми з Тимошком не хочемо. Та тоді, коли стоять домни, коли товариші, які свідомі, не досипляють ночей, в сутках роблять, сонця не бачуть, тоді такі речі припустимі, товариші!

— Що ти мені політграмоту читаєш, я про це можу краще тебе!—схватився Тимошко,—що ти мене агітуєш? Ми це вже чули!

— А коли чули... Квиток на стіл! Досить бути носильником!—Вдарив по бильцеві кулаком Степан.

Тихо-тихо... Тільки за стіною гуркіт перфюратора, тільки біля регулятора за вікном на великому череві котла—безперервний свист пари. Тимошко сів.

— Ти в шахту підеш?—спокійно, але низьким тоном запитав Ваня Кочерижкін.

— У мене немає кваліфікації.

— Ти в шахту підеш?

Мовчанка...

— У кого є пропозиції?

І як один подих полегшення, тихо і разом:

— Включають.

— Хто за?

Кущ чорних, у вугіль запарошених рук. Наче пролізла непомітна бригада організків і закріпила ними справу.

Тимошко підвівся, закутав шию, обстебнувся і, поправивши кепі, пішов до дверей. Йому загородив дорогу Федька. Тимошко, не розуміючи в чому справа, здивовано глянув Федді в вічі і, коли найшов в них призиристість, перевів погляд на блискучу, мідну «цибуліну», яку носять коногони негазових шахт, причеплену до кашкета.

— Ви, здається забули квитка здать? Пам'ять у Вас трішки... неполадка ти конторська!

Той дістав з бокової кишеньки квитка і сунув Хведді в руку.

— С-сволоч!..—протяг йому вслід Федька.

Збори наелектризовано. Такої події не було вже давненько. Діловитість зборів зростала. Змужніла серйозність.

Коли Тимошко, солоденько всміхаючись, починав говорити, Сенька запалював цигарку і заспокоювався. О, Сенька буде говорити не таким тоном! Сенька поговорить на басах! Але справи повернулися он як... непередбачений кінець. Героїзм Сеньки пропав безслідно. Тож і за нього (значить, проти) піднімуться руки. Чорні... великі... багато, майже всі він тиснув при зустрічах, а тепер... чи не виключать?

— Далі, справа Сень... товариша Овчаренка.

Всі глянули на нього.

— Товариш Овчаренко, замість того, щоб правити за зразок, відривав виробничу дисципліну. Замість того, щоб боротися з прогулами—сам прогулює по 3-4 дні. П'янки улаштовує, з небажаним елементом зв'язався. Під керівництво Ягора Змея попав. А знаєш ти, що дні у п'ятирічки втрачено? А знаєш ти, що, складаючи п'ятирічку, розраховували і на твою постань. А ти тільки по жіночих касарнях фігурируєш? «З комсомолу користь мало» тобі? Теорії плодиш? А за що «два пункти» получил? За симуляцію? Два на виробництві—два в комсомолі!

«Лідка—майнуло в Сеньчиній голові—ах, ти ж, очі твої холоддюваті. Це за клькку, це за те, що раз пройшовся»...

— Цього ти не докажеш!—крикнув він якимсь чужим, ніби в роботу Васьки, позиченим, голосом.

— Дскажемо!

— Це хтось по злобі! Я знаю, що єсть такі друз'я... ну я пригадаю!

— Пам'ять відбере!

— Брось, Сенька, успокойся—вложись в дисципліну—попробував втихомирити його Федька.

— Не відбере! Комусь... я, таку його...!

— До порядку! Що це тобі, на вулиці?—запротестувала одкатниця Галина, що сиділа поруч.

— Єсть пропозиція—піднялася рука з сіней.

— Плював я на ваші пропозиції! Мені все одно,—можете виключать... можете...—він хвилюючись схватився з лави, протиснувся до президії, хотів щось крикнути таке, щоб було ясніше лампочки, хотілося вдарити об стіл головою, лізти й кричати, що...

Піднялися знову руки...

Він постояв, дико, дерев'яно, подивився на долоні—чорні... ніби свої... а чого ж це у Назарки якісь три рівчаки з перехрестком, ніби розмітка на східньому корінному. Й очі у Назарки косі—татарські. Глянув на голову зборів, той кивнув головою—ствердив.

Сенька відразу зів'яв. Повернувся на своє місце, сів. Чому сів? Чому не вийшов? А хіба він знає? Він не відповість навіть собі.

Розбирали інші питання.

Сидів і приходив до пам'яті. Шукав якоїсь ясности, а її не було. Блукав по стінах очима, натрапив на пляката:

... Купа людей—трупів. Жовтолидий китаєць з опуклими вилицями, як у Назифа, з одчаєм смерті у вузеньких очах, схватився за чоло і чорною пустою рота німо прокричав в небо прокляття.

Де той Китай! Десь блакиті море, як на цьому папері, і як на цьому папері кров'яна калюжа на землі, кров струмочком через губи... рот... со-
сно.

Комсомольцеві жаль розлитой крові, комсомолец взяв і вивів нею: «юнацький порив—на прорив». Юнак з лямпочкою. Чорні риси в розтіч значить—світло, проміння мусять означити чорні риси.

Хтось поворухнувся. Загули, заговорили...

— Катай на темну!

— Так як же я буду читати на темну? Побіжи хто довідайся чи на довго погасло!

Сенька відчув полегкість. Темно. Він підвівся і обережно пробрався до столу президії, а повернувшись так саме обережно залишив збори.

А коли Федька засвітив «цибулю», Ваня Кочерижкін знайшов на столі, на директиві РК, квиток.

— А-а?!—глянув, немає...

Вийшов, озирнувся.

Ой, болять! Щось рідне, близьке залишив, щось забув, чогось не вернути...

Над столом нагнувся Петька Петух, світить шахтарку, його пуга обмотана навколо шиї, звисла держальцем на стіл. Десь залишився Киря, Федька, з яким гору «антрациту» скурили... Нальот легкої кінноти на робкооп. Пізні вечори. Лідка, що з нею у степу, на околиці аж до осінніх дощів літо кріпили.

Хотілося повернутися назад, розповісти про все... і про жовте листя. змочене росами у Баюровій балці, і про те, як випивали з Єгором і про... Але чи йому слинить!? Чи ж пристало це йому старому, можна сказати, кадровику? Що це за м'якість? Хай вона не думає, що все це так,—мов весняна вода—було й нема. Пробачте! Це так не минеться! Як прогуляв три дні то уже й два пункти? А інші по тижні гуляють то й нічого! Бо інші з цією справ не мають, а він... Ну, й ладно... за ревності з комсомолу викидате? Згадаєте Семена Овчаренка! Будьте певні!

Тепла, вогка осіння ніч. Туман окутав все і біля копра на естокадах розпух й почав «сходити» жовтуватим тістом. Гуркотіли вагонетки на рейках, клацали в опрокидах, а на конусах шелестів вугіль.

Додому йти не хотілося. Вирішив чекати Лідки. О, як би він хотів тепер з нею побачитись! Підійти і тихенько сказати:

«Ну, Лідусю, спасибі!...», а потім сильно, болюче вдарити в обличчя. Що йому тепер?! Він симулянт, він прогульник, він... але він нікому не дає. О, ні—пробачте!

Він ще довго блукав за високим насипом лупця, вивезеного з сортувальні, а Лідки не було.

Пройшов Тимошка з бухгалтеровою донькою. Він про щось весело розповідав і вона голосно регочучись, ще дужче тиснулась до його плеча.

...А Лідки не було. («Та невже пішла поза тереконом?»). Ішли шахтарі. З усіх кінців селища пливли вогні шахтарок. Зміна.

І раптом—сміх...

Став, прислухався.

— У, сволота, з бахурами,—боїться сама. Та ладно, не тепер, таж в чвер. Думає виприсути?—і зійшовши з стежки, став у затінку під настилом Ванька Кочерижкін і Федька вели її під руки.

— Слнш, Лідко, а як воно тобі, що оце Сеньку виключили, не жалко? Не больно?..—запитав Ванька.

— Ти ж бачив—голосувала.

— Ну, а там, де не голосується, вообщє... щитать у серці...—добивав Федька.

— Ну, й в серці... він не поганий хлопець, а зійшов з дороги... Не тими, що слід зв'язався... сам винен. Одноосібник він дуже великий.

Сенька стиснув кулаки.

— А мені його... не... словом, підростить, хлопці, сами довідаєтесь!

Хлопці голосно і весело зареготали.

А Сенька десь глибоко в грудях відчув біль. Глухий, глибокий і тосний. А може то так здалося...

II.

Чудесний товариш Ягор Змєй!

Всього три місяці минуло, як він з'явився на шахту, а вже слава про нього далеко вийшла за межі цілої рудоуправи.

Правда, він вже щось біля двох тижнів не працює, «два пункти» має, але це ні трохи не шкодить його знаменитості й не заважає щодня блудити на своїх кривих ногах поміж облуплених, до цвілі старих касарень «Собачовки», вітрити «Сербіянку» чи «страданієм» на гармошці, (що бачила більш світу ніж дід Корній—сторож рудного двору) і бути щоразу п'яним.

Він чудесний товариш—раз, прекрасно грає в «орлянку»—два, а що йому більше? Його «двома пунктами» не злякаєш!

— Роботи немає—ладно! Я монету і на поверхності зашибать могу! Велика біда... заразное дело, був у Горловці—буду в Алчевському... і плював я на все путі. Жізь наша візде есть... вона, брат, як кішка, і Ягор, брат, як кіт... Живучий, ей-бо!.. дай, братішка, покурить!.. і не унивай!—говорив Ягор похитуючись на своїх кривих ніжках взад і вперед.

Він передав слини і перервав цигарку. Гармошка застігнута на один ремінець, висіла на плечі і охопила праву кульшу якимсь кумедним вієрчастим щитом. Його білі вії робили обідки очей вицвілими, білими, а самі очі вражали своєю каламуттю та червоним кольором. Він відірвав другий шматок паперу і, пересипавши тютюн, вів далі:

— Ти, Сеня, не пічаль сібя... потому, пічаль—заразное дело. Не подавайсь! Пічаль ето брат, як баба, ілі же іще хуже. Бабі хоть морду поколупать можна, а пічалі... нельзя хуже, ти йй... ну, от що ти йй?

— Нічого,—сумно відповів Сенька.

— Не—не! От я тобі, вродь, екзем... экзамен устрайваю: що ти йй?

Сенька мовчав. Він почував, що туги, справді таки, тяжко позбутися. Сум і сум. Навіть горілка не допомагає. Болить голова, блимають уривки якихсь думок, а в очах стоїть туман. І, не зважаючи на все це, те, що було колись звичайним, виступало зараз близьким, теплим... осередок, шахта, хлопці... він відчуває, що не бути йому в Алчевському, яких би не малював аринадних картин Ягорка. Темні штреки, гуркіт вагонеток, шелест вугілля,

напруження м'язів—все це далеко приємніше тих двох літрів, які випив сьогодні з Ягоркою і далеко привітніша лампа Петьки Петуха, ніж оце, вкотре в савину легких хмар, сонце, тут, на поверхні. І хочеться Сеньці щось підняти, щось повернути, напружити руки і відчутти, що причиною якоїсь зміни є не Ягорка, не Петька, а він сам, Сенька! Але навколо нічого не було, навколо лише брудні довгі касарні, і з усіх боків обмежена насипом з «породи» балка, засмічена кусками лупця площа та Ягорка на хистких, захованих в рижі пом'яті штани, ногах. Він взяв його за плечі і круто повернув до себе.

— Ех, друг!

— Ех, Сеня, дішова морда! Ідьом!—і не дожидajući відповіді підхопив гармошку.

Сенька обхопив Ягорчину шию і, притиснувшись щокою до його плеча, неймовірно мудро плував ногами.

Сонце вже почало фарбувати хмари в фіялково-вечірній колір і непомітно з'явився холодок—розвідник осінньої ночі.

Ягорка відводив назад плечі, втягав між них голову і тоді перериваючись в такт п'яним ногам, від його червоно-напруженого обличчя відштовхувались верескливі і тонкі звуки «страданія».

Мою мілочку побілі,

Чи жало паранілі—

Ручкі ножки паламалі,

В лізарет отправілі—да, ах-ті—да-а...

— Се-енька, братішка!.. ти со мною моря перейдьош! Як з Мойсеєм... чув про Мойсея?..—зараза такая... Як по мосту!..

Ой, по мосту, по мосту да...

— Сенька... ти що? Носа квасиш? Слинить глазами здумав?

Сенька, уткнувшись в Ягорчине плече, хлипав наче дитина.

Егорка погано вилаявся. Вилаявся до філософських меж широко, знеособлено.

— Хто тебе зобидив? Мого кореша! Говори Ягору Змею! Ягор Змей!..—він дико кинув очима і потряс кулаками. Рукава його сорочки збилися до ліктів і оголили дужі м'язисті руки, переткані темними жилами.

А від перекану тягло горілою сіркою. Пихкав паровик підйомника. На копрі засвітилась лампочка, а з естокади линула молода, грайлива і радісна пісня одкатниць. Виводила Лідка Кашіна.

III

В той час, коли величність Ягорчиної люті, що так картинно тряс кулаками, стиралась величезним розміром терекона, під яким ридав Сенька,—в той час найдаальший куток шахти готували для нової системи гірничих робіт.

В сутінках низького мокрого шару, всім своїм еством гула машина. Її довгий корпус посувався вверх так, що Ванька Кочерижкін, який працював тут за машиніста, те й знав, що спираючись на ліву руку та праве коліно, відсувався перед нею.

Майже щохвилино він підбирав зайвину ланцюга й складав його на залізну спину Зарубної. Шахтарка, що стояла на борту кульші різальної частини, час від часу, коли проходив вентиляційний вітерок і зносив хмару

чорної пилі,—освітлювала запилене чорне обличчя Назифа. Він гортав штиб. Його недавно висунули на помічника машиніста біля зарубної і його радощам немає меж. Правда, відгортати штиб не входить в обов'язки помічника, але він заміняє Петьку Петуха, який сьогодні ставить розпори і розчищає машині шлях. Хоч Петька всього лише працює штибовим, але вони змагаються з Назифом на краще оволодіння зарубної за однаковою кількістю днів і Назиф поділяє з ним свої обов'язки, хоч за це йому й доводиться виконувати роботу штибового.

Назиф підсувається за машиною витирає краплястий піт з низенького й широкого лоба, а з його очей грає огонь задоволення.

— Вань!—гукає він до Кочерижкіна—зуб мінат нада! Дурчит!—покинув він ласковим блиском очей в бік бару.

— Мінять, то й мінять—згодився Ванька.—Ось дорубаєм до розпори—змінимо.

Міняти зубки—для Назифа—радість. Покірно підставляє машина «кулачки» з тупими зубками, а коли вже «заштопориш» новий, гострий, вона його ховає під вибій і треба доброго вміння тиснути на ручку контролера і ставити ланцюг так, щоб можна було один за другим, по черзі змінити всі зубки.

Любив Назиф машину. Часто, кінчаючи свою «упряжку», Назиф залився з другою зміною і не йшов з лави доти, доки йому не вдавалося провести зарубну на всю довжину ланцюга.

Він від задоволення не міг спокійно посуватися перед машиною, здавалось, не він відступав перед нею, а машина покірно йшла за його рукою, що ніби зросталася з ручкою контролера. Це був процес переливання енергії в залізню потвору, що зачаровано йшла за своїм можновладцем.

Зарубна дійшла до розпори і затихла.

— Назар, Петька,—скоро!... Двадцять хвилин! Раз-раз і—готово!—кинув Назар розпорядження Ванька.

Назар достав торбину з зубками та ключем і розгорнувши штиб вздовж бару швидкими ривками почав відкручувати «штопори», виймаючи зношені зуб'я. Ванька сів поруч й вставляв нові. Петька «давав на зубки». Такий розподіл праці давав можливість змінити зубки за 10—12 хвилин, в той час коли інші бригади на це витрачають більше ніж півгодини.

Коли останній штопор було відгвинчено, Назиф поскидав із зарубної шматки породи, змів з неї пил, глянув на її залізний блиск і нагнувшись до Ваньки сказав:

— Машин—харашо.

— А як-же, ясно, харашо!—погодився Ванька—не дурно ж і приказка є: робить, як машина... скрізь харашо, як до ладу.

— І ячейка, тож харашо.

— І ячейка—харашо. Коли порядок, дисципліна. Завів—як машина.

— А Сень—плохо! Пропав Сень! П'юща. Окни біл—дівчат плакало. К заведущ ходіт нада, в комсомольський лав забірат.

— А, треба... тільки ж не захоче робить! Розпустився вже.

— Захочит! Фізической человек, фізической жизни надо.

— Харош ти парень, Назарка,—ласкаво усміхнувся Ванько.—Все тебе турбує... А про Сеньку подумаєм. Ну,—пішли!..

Знову загула машина, рванула вперед. Назиф почав підтягати кабель,

він ритмічно, колихався взад, то вперед, а якась ясність разом з ним. Про що думав Назиф,—не відомо, тільки коли чистий свист бару порівнявся з ним, він весело крикнув Петьці:

— Машин—ето хороша! машин,—прорив не будет! Он сто процент давай!

Поруч качали риштаки. Робили «перебіжку», навальщики, закінчивши видавати підрубану пачку низу:

... А серце не вздрогніт

І примет конец,—

Оно за свободу лишь бьются-а...

підхопили хлопці пісню легкого на почин Стьопки. Вона позміїлась поміж криплення й хлюпнула на штрек, на Федьку, що спершися на порожняк, дрімаючи, ждав повної «партії». Він підняв голову, прислухався і заклавіш до рота пальці, свиснув так, що аж самому у вухах залящало.

— Вугіль давай! Пісень возить не буду! Теж—ударники, піснями заводів не нагрієш!

Але вугіль ішов.

Сьогодні, як і тиждень вже, лава давала вугіль з перевищенням планового завдання.

IV

Так вже пішло. Неприємність за неприємністю. Хоч би й дощ: на-йшли з-за степових горбів хмари і засіяли осінньою, дрібною мигичкою. Почорніли ліси за Баюровою балкою і залітали вихляючись мокрі граки.

В дощ шахта щулилась, меншає, здається не такою розкиданою. Менше людей вештається по подвір'ю, а коли хто й пробіжить, то ніби вигпадково, навіть винувато. Та, проте, кипить робота під критою естокадою—гудуть рейки під вагонетками і все свіжий та свіжий вугіль сиплється на великі чорні конуси під «опрокидами».

За естокадою парує терекон. Рейки колії вибігали на самий шпиль цієї величезної гори і не найшовши далі опори, закрутилися в кільця, як Ягорчин чуб, що кучерявою масою спадає йому на чоло. І стоїть терекон якоюсь нерозгаданою чорнотою на тлі сірого непривітного неба. Чому такий гнітючий вид? Може біль ваги мільйонотонної, може скорбота мертвих, що продовжують жити у самому факті його існування, може тому скорботна ця чорнота, що кольором своїм схожа на дні й діла страдницькі, горьовані, освітані нагаєм, обкрадені хазяїном, змиті сирітськими сльозами, за безцінок, за копійки продані історії.

Мовчазний терекон, як мовчазні могили батьків, свідків минулого, на шахтарському цвинтарі за «Собачовкою».

До болю гнітить Сеньку ця чорнота. Тож і його батько втратив життя від якоюсь з цих гліб. Тож і мати його насипала цього горба, аж доки на спині горб не помітила, аж доки руки вузлуваті, гулясті поробилися. Нічого не знає цей чорний, хмурий камінь. В жодній з книжок не записано ім'я Романа Овчаренка, розчавленого під глибою породи, в жодній пам'ятці не зустріти ім'я Оксани-одкатниці, що камінь цей із свіжими слідами чоловікової крові, вивезла на конус-гору.

— Ти б, синку, матері послушав... та не пий, не пий, синку, як твій батько, бувало.

— Почалось!

— Почалось, щоб не погано комчилось.

— Замокни, знаю що роблю!

— Знаєш та не робиш,—з роботи зняли? З пройдисвітами злигася!..—вичитувала мати витираючи чорною ревматичною рукою слюну. Людські діти женяться та...—

— Я тобі, чортівка стара, говорю—замокни!

Мати цього не ждала. Щось здавило у грудях, перехватило у горлі, вдарило гарячим в голову і стуманіло в очах.

— Синку, синку!.. Сенья, Сенья!.. а я, вік зжила, такого не наважилася.

— Цить, бо морду поб'ю... зуби вставляю, відьма горбатая!

І, не тямлючи себе, вискочив з хати.

На покрівлі вагона шумить дощ... Сичить і сичить до моторошності. Чути, як на стволі б'ють в буфер: Раз-два.—Груз.

— Гидкий я, Ягорку, заразний я... Налий ще!

— Ти мені, брат, брось сповідатись. Я тобі не піп і не шмара якась. Можеш дурнішим галоші заливач, а я, браток, жизнь знаю... як на долоню до дна постіг, як пляшку випив! Так що ти мені, брат, не ето...

— Я ж тобі, як братові, як, можна сказати, десятникові по жізні, я старшому в годах—гидкий я... і матір обругав, а спроси—за що? За те що Лідку згадав, що сам винуват... а Лідка вона... з усіма... думаєш не тягається? От тут і вопрос! А мати тут ні при чому.

— Мать, вона—да... у мене тоже була... такая... интересная мать. Ну батько, он, канешно, тоже... родітелі, одним слом. Вони—безусловно, а Лідка...—Ягор глянув на Сеньку, здавив ліве око, підняв те місце, де мала бути права брова (їх у Ягора не було) і плямкнувши язиком, на манір швидко розпробкованої пляшки, вдарив його по плечі:

— Грязь-баба! Обман і—е-е-е... Емансипація—слово таке, конешно научное есть...

— Бабі, бізусловно вірить ніззя, її, як і кобилячу голову, на шляху—кажуть—найди та загнуждай.—Вмішався непомітний і мовчазний бурильник з сусідньої шахти, новий «кореш» Ягора, за прізвиськом Буркаш.

Але Сеньці найбільш подобалось «научное слово».

— Як ти сказав? А-ну, повтори!

— Говорю, баба,—она—емансипація заразная.

— Да, да. А ти знаєш, ей-бо, правильно! Хоч би й Лідка.—Вродя свята та хороша, а розкуси. Я тобі розкажу.—Він розгорівся, став на коня, очі взялися хоробливим блиском.—Вона теж і се і те... та, «як би ти був хорошим комсомольцем, та як би не пив, та давай соцзмагаться»—ти розумієш? Розговори, значить, всякі находить! А я собі думаю «брежнєв не виприсянеш» і, конешно, своє діло знаю. А воно ще, знаєш, весна, ці листочки там всякі, квітки... Сюди-туди:—Сенья, брось. Мовчу. От ій-бо правда!—Я тебе любить не буду...

«Велика біда»—думаю. А вже опісля і «Сенічка», і сякий і такий і якийсь де взялася! Квіток нарвала, запахів всячеських... От тут і вопрос ляється—всі вони гади однакові!—махнув він рукою і сів. Як швидко прийшов запал, так непомітно й зник. Знову туби, тонкі і сині, як запалі крути під очима, болізно перекошилися, а між чорних дугастих брів накреслилася

глибока й зайва складка. Здавалось, не доросла людина, а хлоп'я закинуте і безжордане виливало свої болі і, не найшовши співчуття, ображене і спроектоване, замкнулося на півслові.

— Листочки, кажеш? Зеленні і всесторонньо... свіжі?.. Холодні вони. Я знаю! Листочки вещь приятна. Як втікав... е-е... Іхав на шахти, мені Марта Задорожня... котору любив, тулила до очей... А всьо рівно, сослани Марту... І батька тоже... ліквідували. Которий своїми руками, горбом надбав, родного сина хазяїном зробити хотів... Листочки—я понімаю...—тут Ягор передихнув, налив повну чашку горілки і, не відриваючись, випив, далеко відкидаючи голову, так, що шия, ряба від веснянок, здавалось, не буде спроможною повернути її на належне місце. Випив, протер очі...

— І чорт з ним! В Алчевському теж є горілка, і дальше є. А гроші будуть. Ягор без грошей не Ягор, запам'ятай собі єто Сеня. А у водке Ягора уважають... І тут і в Горловці і вообщє, і інженера всякі... Був у мене один з інженерів, славний такий у формальном картузі таком, крилатом... пожилой, а що приятная була зараза, так будь покоєн! Не такий, ям вообщє, в жізні... Жізнь єто, брат, заразное дело...

— Бізусловно, як сказано й про кобилячу голову,—ти її на шляху найди, а таки загнуждай!—знов уставив своє слово Буркан.

Та Сенька погруз у власні думки. Він чув верещання Ягорчиного голо-су, але нічогісінько із сказаного не зрозумів.

Ягор знову налив чашку і подав Сеньці. Той машинально взяв, подивився на Ягора довгим сумним поглядом і ніжно вимовив:

— А вона... хороша...

— Нічого—погодився Ягор—водка ще з Адама хороша!

— Лідка...

— Що!—насторожився Ягор. Його лоб зібрався в вузьеньку гармошку і, хо всьому видно, що чекав він на повторення.

— Лідка...—ніжно вимовив той.

— Дурак!

— Пригадав: «Люблю, каже, Сеня... як квіти, як шахту нашу, як пісні, каже, люблю... і будемо вчитись... каже»...

— Дай сюди чашку! Сlish!.. Заразное дело, виший, Буркан!

Той випив, крикнув і втерся рукавом рижої сірчанини.

— А ще каже—«я-а-а кадровик»!

«Кадровик» схилився на запарошену стінку вагона і плакав.

Сипав дощ і нудьгував за дверима вагона осінній вітер. Ягор сердився. Хвилину мовчки і призириливо дивився в спину «слинявого» своїми невиразними, опуклими очима, а далі витяг з під себе гармошку, що до цього правила йому за ослінчика, і розтяг «страданіє». Кручений мотив гасав по вагоні, виривався з вікна і змочений падав на слизький глинястий ґрунт схилів шахтного дворища.

На полях шахтної залізниці маневрував чорний непривітний паровоз і заглушав нудне сичання дощу своїми рідкими, але могутніми сигналами.

— Буркан!—пискливим криком, піднятим до найвищих нот, «страданія», розігннув Ягорка—Буркан! Крой!

— Що?

— Крой, говорю песні! Спелай без всяких отвлечений!

— Не вмію, Ягоре, от умру—не вмію!

— І умреш!—шарпонував його свинцевими очима Ягор—умреш! Зараз-
ное дело, співай!

Буркан зайорзався... він уперся руками в долівку вагона і безцвітним
вибіленим горілкою голосом, здичавив простір.

— Істокади, істокади—

Робочія здання,

Я трі дня здесь поработал

Тіпер досвідання-а.

— Правильно!—Але як пісню, так і гру було перервано різким ривком
вагона, від якого Буркан ткнувся носом в долівку, а Ягор поточився, вда-
рився об стіну плечем. Вагони подавали під погрузку.

— От гади! Ходім, Сенька!

— Куди? Я нікуди не хочу—поточився той, обернувшись до своїх това-
ришів.—Нікуди не хочу!

— Чудак! А-а, ти до Лідки?—протяг насмішкувато Ягор.—Під есто-
каду? Спеціальним поїздом! Як же, виглядає, в біноклі смотрить!

— Замовч!

— Що?

— Замовч!—з одчаєм прокричав Сенька і, зтиснувши кулаки, зробив
крок вперед. На плечіх різко нап'ялась сорочка і чітко виділились напру-
жені закруглення м'язів. Очі налили слізьми і дикість блиску зробилась
ще виразнішою.

— А то—що?—спокійно і зневажливо запитав Ягор.

— Побачиш!

— А оце, ти пробував, спрашую!—викрикнув він останнє слово і по-
казав рижий, весь в плямах, кулак.—Дурашка... я за тебе вікна побив...
може сиджу тут і досі через вас, а ти руку піднімаєш... Сенька! Зараз
кореш ти мій, раз'єдинственный! Віть на мене ще ніхто в міре ніколи руки
не піднімав! Понімаєш? Тоска... ми з тобою всю Європу!..

Сенька не міняв пози. Він змінив лише вираз обличчя. Безвілля і ну-
дота оволоділа ним. Хотілося сказати: «роби, що хочеш, тільки швидше,
тільки зараз», а Ягор тиснув йому плечі і, як ніколи ще, гаряче, як півден-
ний вітер наступав.

— А виберемось у степ, Сеня,—зелень!.. трави аж до моря... Шовк за-
разний... Чи на шахту котру... до одкатчиць... таких як... козачки з Дону...
таких як... одним словом...

Вагони зупинились. Праворуч, вгорі гудуть вагонетки і від ствола про-
тяжний дівочий крик:

— Давай порожняк!.. дівча-а-ата!

На дворі сіє сивий дощ... Мокра блискуча стежка за тереком, а там...
мати, теж мокра від сліз і як дощ сива... а в шахті десь хлопці... їх при-
вітно зустріне Ліда... буде реготати до кожного...

— Ягор! Змей!.. На!—сильно і щиро ляснули долоні.—Тільки зараз!..
Тільки...

— З цим же паровозом!.. Буркан, бий одход! Кореші ви мої!..—І три
постаті, сутулі, стиснуті дощем і єдністю наміру рушили до ешелюну, на-
вантаженого вугіллям, що мав відправитись на станцію.

Сенька не бачив як в проріз вікна, з естокади двоє голубих, сумом снов-
нених очей проважали його постать, аж доки вона не сховалася за рогом
сортувальні.

V

Назиф з Федькою оббігали всі закутки селища. Ні вдома, ні в касарнях
Семена не було.

— От же Семен, ну де він? Сказати би в Баюровій—мокро-ж, дощ.

— Полнецій безобразій, плох дела!—висловив своє незадоволення На-
зиф.

Вони йшли понад колією. Дим від паровоза, вилетівши з труби, різко
падав на землю і, тоді вже, рваним лоскуттям слався низом на «Собачовку».
Стояв мокрий і брудний, з червоними промоїнами від дощу, ешелон. Гор-
бами насипаний вугіль чорнів на пульманах і розпирав боки звичайних то-
варових вагонів.

— Федь, слух Федь!—зупинився Назиф. Його вузькі, прорізані на ма-
нір півмісяця очі вдивлялися в степ, куди лягли дві смуги блискучих мок-
рих рейок залізниці. Вони вибігали за шахтний двір і, перерізавши кіло-
метрову площу рудного поля, ховалися за смутними контурами затушковано-
го мигичного лісу.

— Железний путя дальок пошол?.. до морей?

— Ну, ясно. Ще й далі!—важно і авторитетно відповів Федька.

— І заграниц пошол?

— А що ж ти, шутиш!..

Присадкувата постать у мокрій брезентовій спецовці неповоротна й ши-
рока, аж ніяк не пасувала до тої задумливості, яка причаїлась у вузьеньких
очах, між широкими вилицями Назифа. Він щось обдумував, над чимсь по-
рядкував, щось зв'язував вузлами залізниць відомими для нього й ніколи
незнаними. Багато їх. Куди йдуть? Цього не знає Назиф, а от що їх багато,
це він собі добре уявляє.

— І Казань—железний путя і Москва—железний путя...

— І на Миргород через Полтаву—вставив Федя.

— Ясна, чараз Полтав!—Хоч Назиф там і не був ніколи, проте, сум-
ніву в існуванні залізниці Назиф не має.

— Скрозь есть. І на завод должен бут на кожний і на фабрик на кож-
ний,—большой железный путя!..—він подумав кілька часу і тихше, з доса-
дою додав:—А уголь мало. В Донбас уголь, а железный путя большой.
Літун ехал, а уголь лежал...

— І заводи зупиняються, прориви через нестачу вугілля получають-
ся...—От як воно діло, Назарка, обстоїть! Значить вугілля треба багато,
як по пляну, сказати, а ми його маринуем у землі, як капусту квасимо... як
скупимось, вродь, сказати...

— Полнецій безобразій!

Вони дійшли до кінця ешелону і, перейшовши на другий бік колії, мали
направитись на «зданіє». Сьогодні «Кімовка» перейшла на систему Карта-
шова і хлопців цікавило, як впоралась перша зміна з підвищеним завдан-
ням. Але Федька стиснув ходу і прислухався.

— Щось гомонить чи хропе... у вагоні. Чуєш?

Хлопці підійшли ближче. Справді у вагоні хтось спав. Товарові криті

вагони, вантажаться не до верху, а лише доти, доки можна розгортати на боки і не випнеться дерев'яне черево дощок, якими закладають отвір дверей. Коли Назиф підсадив Федьку, так що той, вхопившись руками за рант за слони, мав змогу піднятися на рівень незасипаного вугіллям простору, то він побачив, що джерелом могутніх звуків був не хто інший, як Буркан. Двоє інших,—Сенька і Ягор лежали поряд і спали теж.

Федька дістав рукою до Сенькиної ноги і потяг до себе.

— Гражданин! Державі вугля не вистачає, а ви вилежуєтесь? Гражданин!

Але першим прокинувся Ягор. Він кілька раз блимнув білявими обідками червоних очей, засунув у пазуху руку і пошкрябавши під пахвою, підвівся. Криша вагона не давала йому випростатись і він пригинав голову і тому від вух до підборіддя з обох боків лягло дві великі пом'яті складки давнього голеного тіла.

— Ти що тут поклав?

— Вугіль!

— Ну, то й вались отседова!

— Не тобі грають, не ти й танцюй! Гражданин, пред'явіть свій білет!— знову прийнявся Федька за Семена.

— Я тобі пред'явлю, зараза дохла!

— Знаємо,—літунський! Ти не дуже геройствуй. Тихше їдеш—далше будеш, а других з собою не завозь!

Ягор вхопив грудку вугілля і шпурнув йому в обличчя, але Федька присів за дошки і вона перелетівши над головою, ляпнула в калюжу між рейками сусідньої колії.

— Слиш, товариш, брось шутить!—Вмішався Назиф.—Ти, товариш, устань потому уголь на вес пойдьот, а ти будеш лішний весить.

— Заткнись, малай!

— Нема у тебе рабочий клас, товариш. Летунський племень!

— А тобі що? Язык мішаєть?

— Сень давай! Уголь нада!

Доки Ягор розмовляв з Назифом, Федька розбуркав Овчаренка.

— Сенька, чорт, антрациту приніс! Уставай на роботу підеш!

— Брось тріпатися!

— Даю слово, Сенька! В нашу лаву призначено... не віриш?

— Одійди, всі ви сволочі...

— І я?

— І ти!

— Ну щож—образився Федька—наше не влад ми з своїм назад. Можеш у Ягора в ударниках состоять... На прорив работать... На нашому вугіллі п'янствовать?... спать?

— Уйди!

— Горбатого могила... спи!.. Може Лідка присниться... Це ж і вона вугіль цей... трудилась. На червону дошку за ударну роботу записана.

Свиснув паротят.

— Не йдеш?

Замість відповіді Семен замірився підбором чобота, поцілюючи Федьку в обличчя, і брудно вилаявся.

Федька зіскочив на землю й, так само, відповів грубою лайкою:

— «Кадровик». Приклад давать, а шей й до ударниці підкочувався...

Федька хвилювався. Він ще ніколи не був так знервований, як зараз. Хотілося курить. Здається, якби не вугільний дим йшов з паровоза, а табачний—Федька не дозволяв би йому даремно розстелатись по землі. Він витяг папірця й тремтячими від хвилювання руками почав крутити цигарку.

Ешелъон здригнувся. Від паровозу й до останнього вагону пробіг брязкіт сцепок, скрипіння буферів. Потяг рушив.

Тоді у вікно висунулось риже обличчя Ягора. Він доточив носа розчіреними пальцями обох рук, висунув язика й до божевілья ехидно й переможньо зареготав овечим голосом. Цей сміх, наче вибухова річовина якась, рвав груди і здавалось, коли він буде продовжуватись, то він зірве не тільки шахту, не тільки пруття копра засвистить у повітрі, а засвистить все до останньої піщинки з околишнього... І все більш та більш нотки перемоги вчувалися в ньому.

Пропливла дорожка діда Корнія, пробіг за дверима головний коряус надшахтного будинку, промайнули підпори естокади, наздогнав щирий та призивний голос Федьки:

— Сень!.. антрациту... з шістнадцятим!

І з'явилось сумне, розгублене обличчя в отворі вагона.

... Десь за тереконом—каюта, мати з горбом... Переліски на околицях... Баюрова балка... десь хлопці під цією колією, на 420 метрів вугіль довбають і не чують вони, як вибивають вагони такт, везучи вугіль, на якому примостився, наче злодій він, Сенька... А ехидний й злий сміх все ще летів за вітром туди... де на копрі крутяться стрільчасті шпиді коліс. Пройшов «тупік». Голосно і могутньо свиснув паровоз.

Чому ж така туга? Чому ж порожнє і нерадісне місце між тим потужним сигналом паровоза і тою шахтою, що залишив... втік, як дезертир, втік з неї Сенька.

Оглянувся,—на колії все ще стояли ображені прості постаті Назифа з Федькою, і наче не повірила, захотіла сама переконатись, повільно зібралась на терекон вагонетка, завмерла на рогах колії і, так само повільно, спустилась униз.

VI

Чудесний товариш Ягор Змей!

Він лежить горілиць на ліжку й блаженно дрімає. Його безброве обличчя, заросле рижою короткою і цупкою щетиною, що двома клинками підходить аж до очей, здається недавно осмаленим і добре завареним. Тільки біла ворса вій та рижі п'ятна, щедро і без ладу розкидані по тілі, надають цьому обличчю якихсь невовимих ознак реальності і цим заперечують перше вражіння. Він, час від часу, чавкає губами, з них зривається до десятка зполюханих мух і покружлявши доки все заспокоїться, знову вкривають їх.

Ліва нога, боса і густо вкрита кущами ніби прілого волосся, звисає з ліжка, а друга лежить на квітчастому полосатому рядні, взута в брудну обліплєну глиною калошу. Права рука, зіскочивши з грудей, безвільно повисла сягаючи китицею аж до щілини в кутку і цим поставила в «тупік» щура.

що зібрався відрядитись в чергову подорож на касарню. Щур поводив вусиками, покрутив чорним сидельцем морди і щасливо перевалившись через Ягорову долоню, помандрував в протилежний кут, так саме чорний й облуплений з тою різницею, що під ліжком, яке стояло там, із скрині якогось новака завжди несло запахом цвілого хліба.

Але сьогодні поласувати крихтами, які він вигрібав в спеціально прогрітій зену для того дірочку, не пощастило.

За вікном прогуркотіло блішш десятка ніг і до касарні ввалились в чорних «спецах» хлопці, озброєні лопатами, обушками, а хто й зовсім нічим не озброєний.

— О, явився,—промовив один з них, вгледівши Ягорку.

— Що, єсть вже? А ти журився.

— Еє, голубок, це вже ну його к божій матері в очерет,—хоч би ж розувся!

— Гляди, бо він тебе розує так, що не второпашь відки й лихо схватиться!

— Знову по-больничному ходитимеш!

— Та доки ж це так буде? боязко протестував молодий хлопчак, у якого з під спецовки виглядала манішка селянської сорочки.—Що ж я довго ще буду валятись по чужих топчанах? Це, ну його,—наробишся, а до пуття й спочити ніде.

Він поклав під ліжко лопату і обережно підсунув під подушку кусок недоїденого за обідом хліба.

Ягор поворухнувся й розплющив очі.

— А, друг, з роботи?

— З роботи... винувато одійшов той до сусідського ліжка й почав роздягатись.

— Да-а...—продовжував Ягорка—робота дураков любить.

— А умних?—вставив хтось з боку.

— Умний не тебе дурака, і так проживе!

— Здорово!—зауважив той самий голос.

— Не здорово, а так, як помагається. От ти, дурак вербований, бросив село і страждаєш, в ударники пнешся, а дома в єто время жізнь йдеть.

— А чому вона тут не йдеть?—Запитав високий хмурий парубок, застібаючи сорочку з «кімом».

— Потому, зараза ти деревенская, що... не розговарюй зо мной!

Ти знаєш, що я больше відел, чим ти бачить будеш. От нагодуєш тут клопов, покалічить под забоем й посмотриш... Разговарюєш з кадровим!.. Я, де той Краснодон, Бокова, Антрацит, чи там Брянка разная,—Скрізь був, всі шахти знаю і, раз говорю, слухать надо... опит всяческий передаю... да!.. утри соплі й ложись спати!

Хлопці переглянулись, усміхнулись й змовкли. Хто пішов митись, хто і так не роздягаючись і не вмиваючись поліз на ліжко, а Ягор, не зважаючи на те, що хазяїн ліжка мостився на чужому спать, вставати й не думав.

Та й хто йому що скаже. Захоче перейде на інше ліжко і все рівно прийде якийсь «грак» подивиться хто лежить й тихенько вмоється на вільному сусідському ліжку.

В цій касарні, яку Ягор обрав собі на постійний притулок, жили переважно «граки», як називав він всякого молодого шахтаря, і всі вони побоювалися Ягора. Що саме на їх так впливало, тяжко було сказати. Чи його буйний характер,—після того, як Ягор побив хазяїна ліжка. Ваньку Стрижака—чи то його «шахтарський стаж», надбаний в підземеллі всіх кінців Донбасу, чи може поважали за те, що світа багато бачив,—але факт той, що Ягорку беззаперечно впускали до касарні, іноді годували, а дехто навіть приставав до нього в кампанію й пиячив, прогулюючи після «получки» по кілька днів зразу. Та й тримати себе вмів Ягор, а особливо тоді, коли був п'яним. В таких випадках, а це було щодня, він сідав на вікно, збирав біля себе гурт і пускався в розмови. Йому ніхто ніколи не заперечував. Не тому, що не було чого, а просто тому, що вже всі до його балачок звикли, тому що знали: заперечуй—не заперечуй, а буде Ягорів верх, коли не словом, то кулаком. Ягор підбирав під себе ноги й починав:

— От, ти Ваня... я тебе побив, сучий хвост, а парень ти на ять. Ну пропадьош на шахтах—ето бізусовно! Як муха! Я бачу по тобі—от спомниш мене кадась, як муху роздавить! Я з одного разу бачу чи підходить професія чоловіку, чи може ні, що в Горловке бувало... І тут Змей наводить безліч прикладів на ствердження авторитетності його «ока».

— І не тільки Ваня, а й многих я серед вас усматриваю... Ну, мовчу. Не можу я ваші сердця печалить. Ягор навіть починав хлипати:—Я і сам... ви думаєте—лінтяй? Мені теж на роду написано... й потому не полізу в підземелля!—Ягор крутив головою й кривив губи, але очі як були сухими, так і залишились.

— А спомню я прошедшії времена! Коли на селі... Значить, місяць отут, а баба отут, а соловей от здесь... і, конешно ріка... і всьо, значить, на своїому місці...—Сміх берьоть! Молоді риб'ята, воздухом, щитать, свіжим дихать, а вони грязь кушають у шахтах!..

— А прорив?—виправдувався хтось.

— А жисть?—відповів Ягор—Жисть! Як ти думаєш што ето такое? Дожив одну й пошов на базар по другу? Громко ошибаешься, браток, разное дело!—А молодость? Ето тобі прорив чи ні? Я спрашиваю!

Ягор взагалі не любив, коли хтось наставляв від себе слово в його балачку. Треба було сидіти і слухати без всяких реплік тим більш без таких, що йшли б в розріз із Ягоровими поглядами.

— От і Сенька, парень він—душа, а стойкости нікоторой. Ну і пропав. А стойкость первой первого! Ви, которі тут, вербовані щитать із селян, а віть, он, селянин, стойкісти не імееть... он, вродь сказать, баба, которая... нащептав їй на вухо—вона й твоя... В колгосп, так в колгосп—от тут то й вопрос... а стойкость—другое дело. І вас дураков нагнали на шахти, обушок в руки—і колупай! А уголь колупать, брат ти мой, не в носі риться... От і Ванька і другі... Я вас всіх усматриваю, ви у мене на учоті, пропадете падлеці, зараза я буду—пропадете!.. То вже факт... І Сенька вместе з вами, хоч сказать він із наших, із кадровіков, а дурак! А дураков смерть і работа любить.

Одного разу, коли хлопці, збившись до гурту, уважно слухали Ягорчину філософію, до касарні зайшла бригада комсомольців, що обходила з обстеженням санітарного стану.

Ягор їх не помітив і визначав професії далі:

— Ванька должен хазяйнувать. Он степовий житель і чорний цвіт йому не підходить. Нільзя ні в шахті по чорному углю работать, ні скоту чорної масті держать... Да, ето факт!

— Ти—ткнув він пальцем на комсомольця в синій сорочці—ти дурак! Іть тобі щастя на рибном промислі. На Пслі, сказать... трави, верби, конешно краси різні. Не бойсь, бабу дома бросив, а вона, ясно, з другим шука- рить? А ти почепив жестянку до грудей і—«я міровой революціонер! Я прорив! Ударничество! Товариші!»! А-а щоб ти пропав, сукин син! Ти настоящего ударничества ще не бачив!..

— Ну то положим.

— Не бачив, говорю! Оцього пробував? Я вже як ударю,—ото насто- ящее кадровое ударничество.

— А яку мені, господин-сковородин, професію порекомендуєте?—Протис- нувся наперед комсомолец з бригади.

— Ти хто?—визирів на нього Ягор.

— Комсомолец, звиняйте...—Вдаючи винуватого відповів той.

— Ти що? Налазиш?

— Професію установить, господин профессор!

— Гад!

— А ваша?

— А його професія—контрреволюцію розводить—вставив парень у си- ній сорочці.

— Що?!—круто повернувся до нього Ягор.

— Нічого—повернув його до себе Киря—нічого, кажу! Що це ти тут підрядився, дружок, проповіді читать, як папа римський?

Ягор такого кінця не ждав. Це могло пошкодити його авторитету.

Смішок, що зривався навколо, піднімав його злість, як піднімає вихор дрібну солому. Він, не довго задумуючись, розмахнувся і хотів вдарити Кирю в обличчя, але чиясь сильна рука перепинила його намір.

— Ти, шашіль п'ятилетки!.. погляди!.. не наривайся, слово чести, роцот дам!—Прошипів Киря і запропонував поглядіти свої біцепси. Ягор глянув на опуклий бугор на правій руці і по дурному заблимав очима.

— Сволочі!..

— Літуни!.. доточив хтось в тон і цим справив як перше, так і друге слово проти самого Ягорки.

— А для чого ви п'яного чоловіка займаєте? Тоже сознательні... ком- сомольці,—вступилась за Ягора по святкому одягнена, коренаста постать з зеленими очима і великими щелепами.

— О, захисник!

— Теж рвач! Разом випиваєте!

— Ти брось, а може чоловік з горя?

— З горя, що приехали прорив ліквідувати?

— Знаємо Вас!

Ягорка скористався з цього галасу і відступивши в свій куток почав сипати звідти брудними словами. Він добирав все, що тільки було коли ним знайдене на своєму житті, найбруднішого, найдошкульнішого і посилав його на адресу гурту, на адресу нового героя, що потряс Ягорчиним авто- ритетом так, як ще ніхто ніколи не тряс.

— Та й тільки?—зневажливо крикнув Киря у відповідь на лайливі слова Ягора...

— А розумнішого? Це все старе, а ти щонебудь новенького, бризнув аміхом кирпатий хлопчик, що до цього був найуважнішим слухачем Ягорових розмов.

— Розумніше в ньому не квартирує!

Почував Ягор, що тут не візьме верху, що сором буде після цього дивитися в очі тим, над ким раніше мав силу. Кожна фраза з гурту хитала, вибивала той міцний ґрунт що створювався ним майже три з половиною місяці. Він скаженів. Йому хотілося кинутись на цей весело настроєний гурт і потрощити їхні черепа... щоб тільки лушпиння їх кісток залишилася, як речевий доказ про Ягорову силу. Але знав Ягор, що Киря ставить на рейки, без всякої сторонньої допомоги навантажену вагонетку, знав також і те, що ніхто не наважиться допомагати йому, а сам Ягор безсилий це зробити.

— Ви його гоніть, нічого з ним тут... почав був Киря, але його заглушив галасливий вереск Ягорової горлянки:

— Кого гнать?.. 66 богів, 3 христа, 4 богородиці!.. кого гнать? Кадрового?

— Кадрового літуна!—обрізав Киря.—Рвача, гада революції гнать! Подумаєш?!. Тоже... Змей!.. Получив два пункти—і будь добр! Нічого тут прохладяться!

Настала напружена, кожною часткою простору жива, тиша. Хлопці з цікавістю стежили за Ягором. Він стояв біля вікна і, не маючи надії на якийсь щасливіший вихід з цього становища, ладен був провалитись в землю. Напруження доходило своїх кінцевих меж. Здається, не вистачає однієї крапельки цієї напруги, щоб вона перетворилася у щось інше. І такий перехід, як не дивно, зумовила муха! Не зважаючи на те, що здавалось повітря відступило від Ягора, готового щохвилини спалахнути синім полум'ям зла, не зважаючи на це, муха знялася з червоної лушпайки помидора і спокійнісенько сіла на верхню Ягорову губу, а далі лоскотною ходою опинилася на його червоному, як помидор, носі.

Ягорка здичавів. Він махнув рукою і, погано розрахувавши, зачепився великим пальцем за праву ніздрю.

Гурт зареготав.

Це, наче пружиною, підкинуло Ягорку, і він кинувся до вугла в якому стояли два обушки і кілька лопат, але зачепившись ногою за Ваньчину скриню розпластався між ліжками.

Диким ревом сповнилася касарня. Він підхвativ скриню і, піднявши її над собою... побачив спокійну і сильну фігуру Кирі, що направився до нього.

— Сlish, ти... постав!

Той повільно, як паралітик, спустив скриню на сусіднє ліжко.

— Лаж. От-так!.. і спи, а проспипишся—вались звідси! Лети, по професії, коли чоловіком не хочеш бути.

І Ягор покірливо уткнувся лицем в подушку.

Так надійшов край пануванню Ягора в сьомій касарні, і дивний зв'язок! Звичайний раніш бруд, тепер муляв очі. Поприбирали хлопці спе-

цтовки, що раніше валялись під ліжками, позмітали черстві скоринки недоїденого хліба, якими було завалено всі вікна, гримали, коли хтось за звичкою лягав, не змиваючись, після роботи на ліжко, і почали привчати Щелепатового застеляти своє ліжко, чого раніш ніколи не було. Касарня стала здаватись не станційною залею, не притулком на кілька годин, а місцем мешкання всерйоз і надовго.

Ці зміни помітив Ягор. Одного темного вечора він не повернувся на ліжко Ваньки Стрижака, хоча воно ось вже три дні як позбулося свого хазяїна.

Повірів Стрижак пророкуванню Ягорки, як не один з попередників його, і непомітно щез разом з своєю зеленою скринькою, обклеєною квітками з переводних малюнків.

Десь поїхав на свою хліборобну Лубенщину, а може й ще куди шукати тиші та спокою... Даремний, наперед засуджений на невдачу намір! Ванька не зрозумів, не відчув, що творчий неспокій охопив шосту частину світу і що боротьба за творчість нового, незнаного ніким життя, наче вулканічна сила потрясла земною кулею.

VII

Комсомольська лава з новим завданням не впоралася. Хлопці стурбовані. Вони вилазили з шахти, червоні, стомлені і як вороги, навіть не прощаючись, незадоволено розходились по домівках. Але ніде не сховаєшся від того, що переслідує твою совість. Вдома не сиділось. Зходилися в осередку і просиджували цілі години.

Коли не приймати до уваги безперестанного чмихання мотора за стіною та сичання пари під вікном, яка вилітала з великого, нічим не вкритого казана,—то в осередковій кімнаті було тихо. Мовчки схилився над столом Мишко Дранніков і виводив великою кісточкою літери якогось гасла. Він вимазався у фарби, починаючи з рук і кінчаючи лівим вухом. Біля нього вже з півгодини сидить Федька і ще якісь два молоді, очевидно, з вербованих, хлопці, у одного з них широкий брезентовий, перетканий резинками, пояс і на грудях два значки «Кім'а»—один червоного кольору, другий—зеленого. Вони терпляче слідкують за Мишковою рукою і після кожної нової, намальованої Мишком, літери, то один з них то другий повторюють гасла від самого початку і до останньої літери. Яке саме гасло малює Мишко—вони не знають. Цим і держить він їх біля себе.

Біля вікна одкатниці Таміліна читає «Молодий робітник», а Назиф схилившись на стіл уважно слухає. Після кожної прочитаної замітки Назиф бере газету в свої руки, довго дивиться на те місце паперу, де видрукувана замітка, і повертаючи газету Таміліній, густим і нерівним басом стверджує:

— Правильно! Давай, читай далше.

Рівний голос Таміліної, тиха і монотонна розмова хлопців, що зібрались навколо Кирі, і шелест щетинистої кісточки Мишка,—все це аж ніяк не шкодило тому, що можна назвати тишою.

Та так було доти, доки прийшов Кочерижкін. Він ще на порозі скинув чистеньку синю спецовку, яку він завжди носив у неробочий час і, поклавши на шахву, звернувся до Назифа.

— Прорив ліквідувати нада... Технічеський баз,—плох дело—пишут!—відповів Назиф, і вставши з стільця секретаря, пересів на лаву.

— Ну що, Назиф, пишуть?

Ванька розчесав щербатим гребінцем свою чорну зачіску, що вже давенько бачила ножикі парикмахера і, глянувши через плече комсомольця з двома «кімами» на роботу Мишка, сів за стіл. Він наспіх пробіг кілька папірців, щось записав собі до блокноту і знову звернувся до Назифа:

— Так кажеш, Назарко, з механізованим видобутком плохо діло...

— Совершений верна!.. плох діла!..

— У лаві вугіль є—підвів голову Федька.

— Да, треба щось робить,—зідхнув Ванька.

— В тому-то й справа,—вставив хтось із присутніх.

— Та й що з того?—Глянув на нього Ванька.

— Та й нічого.

— А на гору ти його вивозиш?

— Брось, Ванька, придиратись!—Образився Федька. Він великим пальцем лівої руки витер носа і, застібнувши на піддьювці велику мідну пуговицю, додав.

— За мною діло не стане! Аби ви тим... повертались темпами.

— Ти що знімаєш з себе відповідальність?

— А щож? Я своє діло знаю.

Васька підвівся і, склавши на грудях руки, обіперся спиною в стіну. Він довго й холодно подивився невеликими чорними очима на Федьку й від того, здається, ще червонішими стали обідки вік, свідки недоспаних ночей, ще чорнішими півкола під ними. Федька не витримав цього погляду і, щоб не видати себе, почав уважно дивитися на якийсь плякат, що висів проти нього. Він нахмурих біляві брови і його ніс ще більш, ніж звичайно, задрався вгору.

— Значить знімаєш?

Той замовк. Але тут вмішався Назиф.

— Федь, ти, товариш, брось! Винава туся. Уся давал на 100 відсот.? Уся—не даєм на 100 відсот! Полнеший безобразій, товариш!..

— Так вугіллям же завалена вже вся лава!—аж скрикнув Федька.

— А риштаки не роблять,—розвів руками Киря.

— Я винен? Чорт вас знає, чому не роблять!

— Тому і не роблять, товариш,—підкреслив Назиф Федьчину фразу.

Суперечку перервала юрба хлопців, що суворо й мовчки, ввалилась до кімнати. Спереду всіх стояв чепуренько одягнений тонкий і високий хлопчак, що спочатку обіг винуватими очима всіх присутніх, а потім нахмурих брови. Всі останні були одягнені у трохи прим'яті і не зовсім ще брудні спецовки. Їх прості, молоді обличчя були чимсь стурбовані і, як видно, об'єднані якимсь єдиним загальним вирішенням. Але ніхто не наважився зробити почин.

— В чому справа, хлопці? Що це ви так, ніби... ніби Шубіна бачили!

— Та тут...—виступив наперед низенький в короткому «бежовому» піджачку юнак,—тут привели ось!—вказав він ліктем на високого, чисто вдягненого юнака, що тепер вже намагався триматись по дорослому спокійно і урівноважено, але видавав себе нарочито насупленими бровами і

нарочито утвореною, що коштувало великих зусиль, зморшкою між брів. Він однією рукою взявся під бік, а другу тримав опущеною.

— Ну, так що ж?

— Гуляє, на роботу не ходить. З Ягором вашим злигався!—відповів той же «бежовий» піджак.

— Він такий наш, як і ваш,—вставив Ванька.—Ну, ну?

— Ну і, значить, ето... не роботає.

— Ви давно приїхали? Це з 97-ї?

— З 97-ї. Два тижня як тут. Ми, щитать, з одного села, одна бригада. Ми і в ячейці вашій состоїмо... Це, щитать, сусіда мій—Андрій... е-е...—він потер лоба, пригадуючи прізвище—той... Перепічайка. От тільки не роботає...—Винувато з горістю в тоні закінчив «бежовий» піджак свою промову.

— Що ж це ти, Андрію?—Звернувся до нього Ванька Кочерижкін.— Приїхав з проривом боротися, а виходить, навпаки!

Той переступив з ноги на ногу і почервонів.

— Я нічого. А вони з одного села всі... Ми, сказать, ну і в'їлися: «не роблю, не роблю!» А я питаю вас обратно—хто більше в колгоспі, дома, робив—ви, чи я? «Не роблю!» не роблю, значить, гвоздь якийсь єсть, і я могу заявленіє подать в ячейку, в случай коснеться моеї лишності, в случае діло коснеться—чого не роблю, де і обозначаю все дочиста...

Він говорив напівобернувшись до своїх товаришів і тільки зрідка наглядая на Ваньку. Дивитись з боку,—він їх обвинувачував, а не навпаки.

— Слухай,—перебив йому Кочерижкін,—а справді, так, по комсомольському—чому на роботу не ходиш?

— Хоч ти мені й товариш,—вмішався той же «бежовий» піджак,—а не по правилам і не по уставам робиш!. Вмісті гуляли, вмісті приїхали, а тепер... ладно, Андрію!

— Зачекай, не хвилюйся! Так чого ти не робиш?

— Не роблю того, що я больної все время!.. Клімат не злюбив,—як не рука, так живіт болять... Якось нездорово мені.

— Ти де робиш?

— У восьмій, східній.

— Так, кажеш, нездоровиться тобі?

— Ні! Хоч умирай!

— Живот—не нужнай, умрет—не жалко.—Зробив висновок Назиф.

Андрій нащетинився. Він підняв куточки губ і, зирнувши скоса повними призириства очима, відповів:—Смотри який! Чого це ти? Мабуть сьогодні юбілятину обідав, що такий розумний?

Назиф болісно усміхнувся.

— Голубок ошибаєшся, товариш! Огладка з сметаном.

Андрієва грубість викликала гомін обурення. Слова грубости посипались у відповідь, але Ванька втихомирив. Він покликав Андрія ближче до столу і запропонував сісти.

— Так ти, значить, хворий? Нездоровиться тобі?

— Роботат нездоровиц, а з сербіянком ходить,—знову вставив Назиф.

— З яким «сербіянком»?—зневажливим тоном перепитав Андрій.

— З дівчатом своя.

— Правильно!—Підтвердив Андрій сусіда,—«бежовий» піджак—весь час з казарми не виходить!—цілування всякі та любованія, а що, може неправда? Хай хлопці скажуть!—Посирався він на хлопців, що загомоніли та захитали головами на знак згоди.

Ванька пообіцяв хлопцям, що цим питанням поцікавиться бюро і, відкликавши Андрія до вікна, щось почав йому доводити.

— І хоч би хлопець був поганий,—продовжував жалітись Андрій сусіда,—хлопець він хорош. Їхали сюди, то ще й батько приказували. Смотри, хлопці, не балуйтеся, держіться гурту, слухайтесь скрізь, а тепер он що виходить! Не працює... Сами з ним говорили, а це дай думавмо сюди приведемо, може тут що зроблять.

— Хлопець він гарний,—виявив і свою активність худенький білявий юнак з пошперхлими губами і печеним від вітру носом.

— І роботящий. То він правду каже за колгосп,—вставив третій з цієї ж бригади.

— А тепер не працює,—бідкався сусіда.—Ровним щотом нічого не хоче! Доки ще не було Ягора в сусідній касарні—сяк так робив, а тепер зціпів хлопець.

— Полнейший безобразій! На сто відсот безобразій!—Співчував хлоп'ячому горю Назиф.

Але ось Андрій обернувся. На ньому вже не було нарочитої серйозності, а блудила винувата й простенька посмішка.

— Ну, ходім, хлопці! Ладно, що було, то й прошло.

Потім глянув на Ваньку і перевівши погляд на Назифові «чуні» сказав.

— Тільки, ти Назар, не серчай, а з хлопцями я помирюсь. Ну, ходімте вже!

Хлопці встали і, як прийшли, так всею бригадою й вийшли.

— От вам і уголь!—знову почав Ванька.—А це ж вам комсомолець. Замість того, щоб інших заохочувати, так він, рад стараться,—гулять!

— Тут би нащот касарень треба подумать... сказав Киря і забрав у Стьопки «пешку».

— Да-а... почухав Стьопа потилицю,—там Ягор порядкує.

— Значить і нащот касарень,—продовжував Ванька.—Дроздов уже милив потилицю сьогодні, треба було піджати бригади... розселення провести... бо, скажімо, у сьомій, на «Собачівці» зібрались були майже всі позапартийні і всі—вербовані, а комсомольців немає, та й бригади сплять...

— З ким чорт не шутить—і бог спліт!—вставив Назиф.

— Нам, Назарка, нічого на бога рівнятися, нам потрібний вугіль, а спання його не дасть! Плєна не виконуємо! Та ви, знаєте, що мені сказав Дроздов, коли я натякнув про те, що комбінат не видасть вугілля, що привод слабкий.

— Слабкий привод? — каже, — осередок повинен бути сильним! От і... у мене є просто... пропозиції...

— Що це тобі, збори?—запитав здивовано Киря.

— Тьфу! — плюнув Ванька і зареготався. — Ось що, хлопці, давайте влаштуємо штурмову ніч, очистимо штреки, підвісімо лісти там, де протікає, біля трансформатора і... ще раз перевіримо, по-ударному, чи змо-

жемо ми з тим, що є, конвеєром видати норму, чи ні? По комсомольсько-му перевіримо!

— З конвеєром може і зможемо,—зауважив Киря,—а от чи з конвеєр-щиком зможемо—оце питання!

Ванька задумався. Він помацав легеньку ворсу мякенького вуса, під-няв брова і тихенько признався.

— Я й сам... щось не варю того опецькуватого... щось він хазяйнує вже... словом, не довіряю я йому, ребята. Треба буде перевірити. Посади-мо до нього днів на два Назарку, хай придивиться в чому там секрет, хто винен,—чи привод, чи ті, що біля нього. А рубати... ми з Кирею на той світ прорубаємось!

— Так що ж, буде штурмовка?—запитав Федя.

— Чув же.

— Ну да, а шлаку ж треба заготувати, щоб висипати колію?

— Да, висипати треба, бо як виконаємо—будеш мокрий, Федю.

— За мною остановки не буде!—махнув той рукою.

— Так, значить, есть, хлопці?

— Есть!

— Точка.

VIII

Кожного разу, якось так складалося (може об'єктивно, а може й ні), коли Сенька піднімався «на гора»—Лідка обов'язково стояла біля кліті. Схилиться на вагонетку, або косинку пов'язує, або жартує з ким, комусь у вічі зазирає, словом, викручується, «щоб усі бачили».

— Ну, як плян?

— Виконаємо!—відповідає хтось.

— Я знаю, тільки не по вугіллю!—Лукаво крутить вона головою і її світлорусе волосся розстилається по щоках.

— А-а, дедушка Кіндрат! Хоч-би ж ви були розбудили Ягона—кажуть і сьогодні найшли за огранкою—гнав ліс та й заснув. От ударник!

— Брось, заснув! Я, брат, як засну, то й мертві попрокидаються! Ду-маєш, як раз заснув, так це вже й щодня,—виправдувався Ягон.

— А може! А що, як би, Ягоне, витяга-а-ємо вагонтеку з тобою—спиш! Ха-ха-ха!.. Ой, і жбурнула-б під естокад!

— Ну, брат, дзуськи!—Усміхався той.

Брязнула кліть. На хвилину застигла піднісшись вище країв ствола, і спокійно опустилася на «кулаки». Першим вискочив дядько Сафрон. Вгле-дівши Лідку, він на все горло закричав.

— Слиш, Лідко, а дивись якого я звіря в шахті впіймав? Та глянь же!

З кліті вийшов Семен.

Лідка зашарілася і кинулась до дядька Сафрона.

— І-і таке... хоч би молодших посо... і таке вигадують.

... оцей, дядько Сафрон!

— Е-е, ти мене не той... не обманюй!.. По очах бачу, де динаміт ле-жить! Двадцять три роки бурки палю.

— Отчепіться!..

Сенька діловито розкрутив лампу, погасив і, почепивши за петельку

піддьовки, навіть не глянув, пішов до виходу. «Хай не думає собі, що вона щось, а як другий, так і нічого».

Але, принципово, Сеньці підніматися «на гора»—ніж у серце. Хай не бачать його очі того, як вона крутиться з другими, хай не «продає зубів» в його присутності, хай не болить Сеньці за давнім, хай не мучить так гостро—сьогоднішнє. Через це й не піднімається Сенька з шахти аж доти, доки вся зміна піде, або не підвернеться якийсь технік чи десятник на початку роботи другої зміни, і він виїде разом з ним, виїде тоді, коли Лідки біля ствола вже не буде.

І от, сьогодні, він бродить темними «корінними» побіля шахтного двору, палить з коногонами «антрацит», а коли і ці роз'їхались по своїх місцях, Сеньку охопив сум. Темний і тихий сум. Щоб хоч трохи розважитись, він посидів на топчані біля діда, білого, як святий Миколай, дверьового, вислухав кілька оповідань про зустрічі з «Шубіним», а коли і це набридло, забрався до одної із стаєнь і, умостившись на купі сіна, пустився за течією думок, спогадів... Іноді ця течія набирала такої швидкості, що захоплювало дух, п'яніла голова, хочеться тобі вхопитися руками за береги, а на берегах жодного виступу, жодної стеблини, а то й зовсім берегів не видно. Точнісінько так, як тоді, коли з Ягором на Алчевське виїжджав. І от, що тоді було першою рисочкою берега, до нього він протяг свої руки, таке хороше,—зблизька змінилося на буденне, звичайне, сіреньке, і проти того, що думалось і проти того, що малювалося Ягором.

Правда, то були слова, але слова, далеко соняшніші цієї буденщини, ради якої він вискочив із вагона, ради якої повернувся назад.

Нічим не змінився терекон, так саме б'є буфер на стволі, так саме «продає зуби» Лідка всякому зустрічному. Та хіба ж немає ніякої різниці між Сенькою, скажімо, і дідом Кіндратом, чи дядьком Сафроном-рижиком і на всі боки колючим? Чому ж то всі мають однакове право на її усмішку, на її голубий погляд?

І може тому, що він не находив на це відповіді, може тому він позавчора не вийшов на роботу, а пропив цей день з Ягором в Баюровій балці.

Не находив Сенька радості й в роботі. Уперто й терпляче сприймав день за днем з усім їх одноманітним для Сеньки змістом, одноманітним, як жування «Сокола», що долітає до його вух з темного кутка стайні.

Пахне сіном, сирістю і кінським гноем. Чути як десь грайливо дзюрчить вода на стоках корінного штрека. Пронеслася «партія» вагонеток, протяжно і переливчасто свиснув коногон і їхній гуд стих за поворотом.

Хочеться спати.

Хтось пройшов мокрим штреком і, здавалось, кожним кроком намагався підобгати під підошви своїх чобіт всю тишу... Малювалися збори... Знову нальот легкої кінноти на кооператив... Голубі очі з-за вагонетки, наповненої вугіллям (і хочеться сказати: «а це ж я нарубав»)... Світанок. Лідка з темними півколами під очима, тупік за шахтою, а над росяною дріпкою травою легеньким, як сон, серпанком колишеться туман.

Сенька не зчувся, коли й заснув. Розкрив очі—темно. Згадав, що він не вилазив із шахти. Незмінно жував «Сокол» сіно. Але, що то за ше-

піт? Хто тут мав бути? Праворуч від Сеньки в кількох кроках, мабуть теж лежачи на сіні, і з зривами на «с-с...» шепотів чийсь голос. Згодом його замінив другий,—то глухий, то поривчастий, що часом переходив у бубоніння і видавав гарячкуватість свого власника.

Сенька не міг чути всієї балачки, але вже те, що він чув, кинуло його в піт. Він намагався не ворухнутися, жодним звуком не видати своєї присутності, але поза його волею починали тремтіти ноги, руки, він вже кілька раз цокнув зубами, стискував щелепи, але хвилювання було остільки великим, що єдиним виходом було—поставити між зуби язика.

А коли затих шепіт і затихли кроки тих, що були винуватцями цього шепоту, Сенька вийшов на штрек блідий, змучений і п'яний. Він добрався до діда дворового, попросив тютюну, і, спаливши вряд дві цигарки, підвівся з тапчана.

— Хто сюди йшов діду?

— Так, що й не бачив синку... Звиняй... задрімав... чоловік пройшов—хіба його й помітити?

Сенька хвилину постояв, вагаючись куди йти, і потім рішуче пішов у глиб шахти. Він почував, як в ньому народжувалась тривога і якась незвідана, хвиляна, бунтівлива сила. Вона прибувала повільно, як прибуває весняна вода у повідь, як посувається стрілка, що визначає години, непомітно для ока, але очевидно по суті. Здавалось, що ніколи не було такого жадання працювати, як тепер, він забув навіть увтому, забув зміну, він з насолодою божевільного поставив три вагонетки, які «забури» коногон, потім ще раз «забури» і знов поставив.

Він добрався до першої, найближчої лави й працював в ній навалыщником, аж доки не закінчилась зміна, працював без наряду поза обліком. Перший раз за життя працював, розуміючи працю всім своїм еством, кожною клітинкою свого тіла. Вперше за життя працював за нарядом своєї совісті.

IX

До комсомольської лави ведуть довгі, кручені, наче, снігом, вкриті цвіллю штреки, бремсберг з волячою ходюю вагонеток, що на «восьмому полі», кінчався рябим Ваською-плитовим, і, потім вже допоміжний, відкатний штрек, в якому завжди було мокро і непривітно.

Мокрою і непривітною була й сама лава. Тому то весь час до неї ніхто не хотів йти працювати і вона завжди давала вугілля «скільки дасть», поза пляном. Ніхто і ніколи не визначав темпів, ніхто й ніколи не задумувався над тим, щоб вигнати смуток і нудьгу з цього найдалшого закутка шахти.

Та одного дня по штрекові прокотився розбійний свист Федьки, а слідом за ним сміх і гомін юрби, що йшла за «козою», на якій лежали ящикуваті частини зарубної.

На третій день о 10-й годині вечора, початок мокрого штреку позначився веселим обличчям рябого Васьки, а тиша відступила в завулки забутів перед веселим і лунким сміхом його друга, що без кінця розповідав про свої любовні мандри на «Собацьовку». І після того поповзли по бремсбергу вантажені вугіллям вагонетки, наперед передбачені, спляновані і пережиті чуттям комсомольської бригади з далекого закутка шахти—«Кімовки».

Так вселилась веселість у лаву, свист у штрек, а на плити дух «комсомольського Шубіна», що «лякав навпаки»—рябого Ваську.

Але ось вже п'ятий день «Кімовка» не виконує свого завдання. Збори осередку ухвалили перейти на систему Карташева і в зв'язку з цим збільшили плянове завдання. Та як би не встигали рубати зарубною, як би не була налагоджена робота навальників, крипильників і коногонів, як би не матюкався Федька,—конвеєрщик відповідав одно:

— Нічого не получится, братці! Лаву зробили довшою, нагрузка на конвеєр більша, а сили в комбінаті однаково. Для «Карташовки» потрібна інша система приводів. Потужність малувата!—тут нічого не попишеш.

Як тільки переставали качатись риштаки, Ванька залишав зарубну на помішників і біг до комбіната.

— Знов?

— Ну, а що ж ти зробив?—Безпорадно розводив той руками.—З таким навантаженням ми й мотора спалимо, а відповідать я буду. Ето заріз, а не робота. (Він особливо виділяв «ми» і «я»). «Ми спалимо», «відповідати я»), по цьому відгвинчував заслону над контролером і довго заглядав з усіх боків.

— Треба щось робить!

— Нічого не можу я зробити. Ви ж бачили,—щодня сидить «участковий» і толку мало.

— Ну так як же це?—хвилювався Ванька,—як на вашу думку скомпрометувати систему? Припустити контрреволюційність? Зрозумійте ж ви!..

— Я мотора палити не буду!

Після такої відповіді Ванька ладен був кинутися на цю потвору, вхопити її за горлянку і тиснути, доки з отих глибоких впадин не вистріляють очіці.

А може й справді потужність слабувата? Лаву розтягли на 127 метрів. Треба десь міняти комбінат, на новіший, менш розтріпаний.

— Як там?—стоїть шарманка?—Запитували хлопці, коли Ванька повертався до зарубної.

— Стоїть.

— Тому машиністові тільки «розлуки» грать, а не біля машини ходити!—сердився Стьопка.

— Сидиш, чорт його знає чого!.. Скільки тут того вугілля на ришках—руками трясти можна!

— Що зробиш?..

А Назиф, просто не вірив, може б і хотів, але не міг повірити, щоб машина відмовилася зробити те, що їй належить.

— Машини может всьо! Машиніст не может. Нет машина, чого не может!

І все більш та більш росло недовір'я до конвеєрщика! А може він і невинен, бо й в інших змінах так саме іскрить мотор і так само не встигає видавати плянної норми. Та на чомусь же слід зупинятись. За «об'єктивними неполадками» стоять люди. І може тому, що сьогодні наважилися вирішити долю нової системи, може через велику важливість, відповідальність, за цю справу—до «Кімовки» зібрався майже увесь осередок.

Але зайвих не було. Дівчата чистили штрек, хлопці з другої зміни по

рядкували на бремсбергу, а в лаві залишилися тільки ті, хто працював в цій зміні постійно. Всі на своїх місцях.

І тільки Назиф сидить сьогодні біля приводу. Він придивляється до кожного руху цієї короткої і цупкої людини-конвеєрщика, що сидить просто нього, підобгавши свої товсті, округлі ноги. Жодного разу не поглянув він на Назифа, ніби його зовсім не лише тут, а й взагалі не існувало. Вся увага його на моторі. І коли з щілини покритишки виривалися зеленуваті іскорки електрики, що робили Назифове обличчя якимсь кам'яно-непорушним і фантастичним, тоді куца людина кидалася до вимикача і зупиняла роботу.

— От грузять! а я відповідать повинен. Скільки раз говорено... Ей—ви там!—Ліз він на рештаки і махав нахрест лямпою—спеціальний сигнал, створений цією неполадкою, що ввійшли вже в систему. — Надсилай!

Навальщики лаялись і починали обгешувати риштаки.

— Давай качать!

— Качай,-ай!—котилося з верху лави.

Мотор тонко, напружено починав густити. Назиф підсунувся ближче.

— Слиш, товариш, а для чого ти останавливаєш?

— Згорить! Не можна! Важко!—намагався перемогти гул мотора та гамір риштаків.

— Не можна? Ошибаєшся, товариш,—машин все может!

— Ти ж бачиш—іскрить?

— Совершенний верно! А почему іскрить? Врубовой машин іскрил тоже!

— Ну, то врубова, а це зовсім інша.

— Одинаковий електрик!—усьо равний!

— Так щож ти хочеш?

— Много углі хочем!

— А я то при чому?

— Машин должен работать!—Стояв на своєму Назиф.

— Хай мене знімуть, а тоді можете палити мотор. Я відповідати не буду, а держава каже, щоб машини берегли!—Крикнув він Назифові.

— Держава кажет, что уголь нельзя держат, і машин нельзя здерживат!

Той здвигнув плечима і спершись на «кліть» почав крутити цигарку.

Така розмова Назифові не сподобалася. Він був переконаний, що машина витримає більше навантаження і лише боязкість машиніста заважає це зробити. Треба щось вирішати. Назиф знає, що коли сьогодні не буде зроблено рішучого переламу, систему Карташева на шахті буде знеславлено тією кількістю вугілля, яку дає їхня лава ось вже п'ятий день. Назиф проліз до вікна, яке виводило у відкатний, і покликав Андрія, того самого навальника, що його приводила бригада в осередок.

— Який вагонеток?

— Сімнадцята! Якби ж качали по людському!

— Совершенний верно, товариш! Сейчас будем качат.—І широке обличчя, спокійне й суворе, як і його бас, сховалося в сутінках лави. Він промигнув привод, над яким знову стояв опецькуватий машиніст, і поліз понад органкою вверх лави.

Навальники хвилювались.

Не встигнуть вкинути по десятку лопат, як риштаки зупинялися і на ступала зла тиша. Тільки десь злегка потріскував вугіль підрубаної пачки та де-не-де лунко трісне стояк, чи глухо вивалиться в чорному забугі «кумпол».

— Виконаєм—обізвався глухо Костя.

— Доконаєм!.. і себе і країну.—Істиме Настя...—буркнув Мишко.

— А—ну його к чортовій матері з такою роботою—бунтував хтось за органкою.

— Стьопка! Ти як думаєш. Виконаєм сьогодні пляна?

Стьопка підліз ближче, не хапаючись приткнув лямпу до стояка, відломив над головою шмат «коржа» і, перекинувши через риштаки в забут, перепитав:

— Чи пляна виконаєм? Ясно виконаємо. Тільки чужого.

— А ти знаєш, тут чиясь рука ходила!

— Бодай була всохла!—вилався Мишко.

— Всушить треба! Сама не всохне. Візьми свою ошибку назад, товариш кооператор!

(Мишка звали «кооператором» тому, що він працював у шахті недавно,—до цього він робив прикащиком в крамниці кооперативу).

— Забираю, з процентом,—відрубати треба!

Хлопці, захоплені спіркою, не помітили сигналів, що вже давно подавалися конвеєрником і він мусив лізти сам.

— Надсипай, гукаю! Поглухли?

— Що надсипать?—запитав ехидно Стьопка.

— З конвеєра!—відповів.

— Не маємо права. Вугіль сиплеться на конвеєр, а не з конвеєра,—давай качать!

— Ну, я качать не буду.

— Самі будемо! Подумаєш,—шишка! Тоже—фігура.

— Іди, Стьопка, качай і ніяка гайка! Годі панькатись з барахлом! Згорить—кращий дадуть—зробив хтось анархічний висновок.

Хлопці категорично відмовилися об'легчать конвеєр. Вони збилися до гурту і зняли галас на цілу лаву. Вже давно із штреку свистів Федька, мовляв: «вугіль давай!», а риштаки спокійно лежали.

Коли до них підліз Ванька Кочерижкін вони вже обирали делегацію до зава шахтою з вимогою негайно розслідувати причину такої роботи конвеєра.

— Хлопці, ша! В чому справа?

— Справа в «ша»!—Крикнув і злісно блиснув очима Стьопка.

— Чого гарланиш? говори толком!

— Якого тобі ще толку? Ходім до зава!

— Вам ще дисципліну підривать? Квитки муляють? Хлопці, верніться!

Але не встигли ще Стьопка з Костею, як слід відділитися від гурту—назустріч показалося дві лямпочки, що швидко наближались до них. Спереду, опираючись на лікті та коліна, лізла постать в знайомому шкіряному облупленому піджаку, а за ним поспішав тугенький чоловічок з пухкими добряцькими щокми і маленькими мишачими очима.

— Чого ж це ви не працюєте, хлопці? Що у вас, збори?—запитав секретар партосередку—Дроздов.

— Бунтують...—почав Ванька,—конвеєр тільки дражниться, а роботи немає.. ну й...

Дроздов скинув кашкета і витер підкладкою піджака з обличчя піт. Тим часом пухленький чоловічок обмацав своїми веселими очима гурт і, вип'явши свого животика, оперся спиною в органку.

— Угум!—Муркнув Дроздов.—Конвеєр не працює, а ви, значить, з ним за одно? Тов. Тьотушкін,—звернувся він до колбуватої людини,—що тут з конвеєром?

— Нічого особливого! Привод, як привод. Нещодавно зремонтували контролер. Машиніст у цій зміні чудесний. Здавалось би... можна проглянути. Не знаю, що дало підстави молодим, та ще й до того організованим людям... Можемо пройтися!—манірно запросив він рукою.

— Зараз підемо. А ви, хлоп'ята, починайте працювати, не качає конвеєр—іншу роботу знайдіть: відкидайте вугіль від вибоїв до риштаків. Робота є! Тільки болить за неї треба, не так, як ви оце, а по комсомольському, з розумом без вітерочка. Що ж це ти, Стьопа? Гарячуєш? Не можна браток, треба себе стримувати. Треба організованим себе почувати. Ось давайте гуртом—всі. Не ми будемо комсомольцями, чорт його візьми, як не двинем діла! Так же, хлоп'ята?

— Совершенний верна!—відповів за всіх Назиф.

— Ви от крик тут підняли, неорганізований, а чи не краще, як би ви замість цього та підчистили під риштаками. Глянь скільки вугілля під ними,—присвітив він лямпою,—каретки перевірте, чи скрізь справно? Риштак повинен ходити чисто. Ну ка, давай!

— Підчистить, ясно, треба,—буркнув Стьопка.

— А привод теж перевіримо. Все зробимо. Тільки не слід кидатись від одного до другого. Одно покинув за друге взявся. Як той дядько, що нахилиться за сіряком—шапка спаде, надіне шапку—сіряк з плеч звалиться... От як воно, хлопці, получається! Правильно Кузя?

— Та воно так!..

— То-то й воно, ну давайте, щоб аж лава впотіла!

— За нами діло не стане,—відповів Стьопка і, обернувшись до хлопців додав:—Бузонули, значить... буває.

Доки Дроздов говорив з хлопцями, Тьотушкін, Назиф та Ванька вже сиділи біля привода. Тьотушкін послав Кузого, машиніста, включити ток від трансформатора, а сам знявши заслону роздивлявся на мідні пальці контролера. Він покрутив невеличкими, на англійський манір, підбритими усиками, підняв на середину лоба дугасті брови і зробив висновок.

— Усе як слід.

— Неправильний як слід!—не здержався Назиф.

— Чому ж?—образився той.

— Потому, товариш, що неправильний!

— Не знаю, товаришу, хто з нас більше знає... Я, принаймні, закінчив інститут, спеціально вчився...

— А не понімай, што уголь нужна много,—грубо перебив Назиф, фабрик і завод паліт нада, железний путя сзидить.

— Товариш Дроздов,—звернувся Тьотушкін, коли той поставив свою лампу на корпус привода.—Мені подобається тон цього... цієї молодій особи... розумієте, така справа. Я приходжу до привода, посилаю машиніста виключити ток, розкриваю камеру контролера...—він вийняв цигарку і почав прикурювати. Назиф не втерпів.

— П'ятилетка, товариш, біжить за секундой минут, довга время не разгаваривай, не следует!

— В чому справа?—Не розумів Дроздов.

— Я говорю, що контролер справний!

— Покажіть!

— Прошу.

Пальці справді таки новенькі. Їх мідний блиск авторитетно стверджував позиції Тьотушкіна.

— Увімкніть!—критично кинув Дроздов.

Назиф пересунув ричага. Ричаги качнулися раз, вдруге, але ж несподівано різнуло зеленим світлом і сухим тріском.

Тьотушкін крутнувся, впав на опукле своє черевце, кумедно підняв ножки і, діставши рукою до вимикача, зупинив мотор.

— Фу!.. Фу!.. витирав він піт. Мотор спалити... можна.

— В чому ж справа?

— В дожині конвеєра і в силі мотора!—випалив Тьотушкін.

— Дурниця!

— Тов. Дроздов...—Знову підняв брови Тьотушкін. Його чорні оченята зібрали в собі світло від усіх чотирьох шахтарок, що стояли на приводі, і загорілись вогником злої ненависти.

— Глаз тобі видавить пальцем!—Дико і несподівано крикнув Назиф. —Новий пальці.

— Що?—обернулися до нього разом Дроздов і Тьотушкін.

— Новий, какой новий? Товариш... Ошибаешься, товариш, п'ят міліметар дирков!—хвилювався Назиф. Його кашкет звалився з голови і оголив біде чоло з відтиском пальців брудної від вугілля руки. Він був до того знервований, що тремтіли навіть ніздрі його широкого носа.

А хвилюватися, справді, було чого. Доки Дроздов доводив Тьотушкіну про спроможність привода такої потужності обслуговувати лаву в 127 метрів. Назиф з Ванькою розглядаючи контролер, помітили, що «пальці», які Тьотушкін назвав «новими» було пригнато так, що утворювалися щілини, до 5-ти міліметрів, і лише деякі з них не відставали.

Це, ясно, зменшувало потужність машини і створювало умовини для того, щоб спалити мотор.

Дроздов нахмурився. Тьотушкін знімав і намагався створити враження, що він здивований з такої несподіванки. Панувала мертва тиша. Цю тишу перервав низький Назифів бас.

— Не чувствуешь ти рабочий класс, товариш!..

— Назиф замовчи!—Спинив його Ванька.

— На складі «пальці» є?

— Здається повинні бути,—відповів Тьотушкін.

— Назиф!—Окликнув Дроздов.—А ну-ка, синок, з вітерочком!

Той розуміє з півслова. Він начепив собі «десятиницьку лампу» Дроз-

дова і вже за хвилину впав з риштака в вагонетку, а вискочивши з неї, що сили гайнув колією відкатного штреку.

А рівно за дві години після цього, навалышики поскидали сорочки.

— Е-х, братці, оце я розумію! Кричав Стюпка.— Кузя! Ти ще живий?

— Функціонірую!

— От жара! Ну-ка. Ухнем!

— Да-а-и иух! Давай—давай, Назарка!

А Назарка давав. Він, наче витесаний з сірої «породи», вугластий і широкий, сидів біля приводу і вдивлявся своїми сірими, чистими, суворими очима на те, як безперервною стрічкою сунувся вугіль по чорних коритах конвеєра. Він оббирав якусь блискучу, гранчасту плаху і проводив її аж доти, доки контури її не зливалися з чорним мороком підземелля. І тоді Назифа охоплював якийсь далекий і приємний сум. Чогось не вистачало і було чогось жаль. Точнісінько так, як тоді на колії, коли у степу все меншим та меншим робився потяг, а вони залишилися з Федькою самотні і ображені, а потяг повіз Сеньку. Тоді теж було жаль... Чого саме жаль не знає Назиф. Не жаль ні Сеньки, ні Федьки, ні себе не жаль. Не жаль, що образив Ягор, не жаль того, що ніхто, ніколи не запитав його про матір... про далеку Волгу, а так якось... і шахти жаль і порожніх вагонів і поламаної врубівки. Погнутої сітки на лямпі... Донбасу жаль.

Назиф прикладається вухом до корпусу приводу і вислухує, як слухає закоханий самого себе, схиливши голову на груди коханої.

А мотор стогне тонко і безперервно, як осінні вітри, плутаючись в дротах телеграфів. І може через цю подібність, а може й ні, хотілось передати всьому і всюди, щоб аж за Волгою почули, що вугіль не лежатиме під вибоєм, що він сунеться по коритах риштаків і, що «пальці» контролера були меншими, ніж слід.

Але Назиф такої змоги не мав. Він тільки пробрався на штрек, де Андрій розгортав в вагонетках вугіль, і перемагаючи гуркіт риштаків, хрипким басом прокричав.

— Технік—большой діло! Машин—ето хорошо. Рабочий клас уголь много надо! Много уголь!

Андрій привітно усміхнувся і на знак згоди махнув головою.

Здоровим пульсом, бились риштаки.

X

Далеко від посьолка, між двох довгастих бугрів каламутним потоком аж до обрію біжить ліс. Він починається біля крутого шпиля гори, яка створює заслону для лісу і, які б не грали вітри, в ньому буде завжди тихо, тільки по-весні вирує так вода, точнісінько так, як бунтує кров у Сеньчиних жилах при зустрічах з Лідкою.

То ж вона колись тут спалена обіймами втікала на гору, розкидаючи сміх, а вітер хватав його долонями і кидав на куйовджене верхів'я дерев, що залишались у яру. Вона бігла на гору. Перед Сеньчиними очима рожевіли прудкі з чіткими контурами ноги одкатниці, і йому було соромно, що він не наздожене її.

— Ех, поганяв би ти вагонеток! нарочито, щоб бути впливаною, обертається вона на шпилі гори.

А коли Сенька стиснув її в своїх обіймах, розпатлав їй кучері, коли

червона косинка збилась на шиї,—вузьким обідком, на Первомайці заіскрилась безліч вогнів, наче великого огнища, що вже відполум'яніло, торкнувсь легенький вітерок.

Але осіннім листом десь ті зустрічі, осіннім листом—жовта печаль.

Та не сама печаль водить Сеньку глухими стежками. Мучать його таємниці, що так нежданно негаданно були нав'язані йому у шахтній стайні. Важкі, чорні, як вугільні пласти і непрошені, як прорив у робітничий Донбас, вони гнітили його душу, не давали спати, примусили втікти сьогодні за околиці і блукати ледве помітними стежками.

І не знає Сенька хто вигадав «вихідний» день. Куди йому подітися в цей день та ще на самому, а з своїми таємницями, що дедалі робляться нахабнішими, переслідують його як незрима тінь, ходять за ним, як вірний пес. Тільки в шахті, коли вздовж конвеєра розкинуться ланцюгом навальники і створять фронтову лінію, тоді цей шепіт, ці таємниці відступають за барикади риштаків, наповнених вугіллям, і лежать в чорному забутті, аж доки він не перериває роботи, щоб запалити цигарку, чи поправити лампу. І здається Сеньці, що не лише він, а й всі навальники знають ці таємниці, і тому то вони так гаряче лопату за лопатою насипають рухому вугільну барикаду. Здається вони смутно відчують їхню присутність, їх наступ, що ведеться в забутті і разом із Сенькою стоять проти них.

Та іноді хочеться йому пролізти вздовж фронту і розповісти, що вугілля це не просто собі вугілля, що навальник не просто собі Васька, Стьопка, Юрко... хотілось сказати про те, що ця лінія фронтова і що кожна лопата вугілля, кинута на риштак—вірний і потрібний постріл.

Проте, він залишався лежати біля вугілля і лопату за лопатою посилав його на риштак. «Але все це як і всі», бунтувалось щось у Сеньці. Все це як і його сусіда Васька, що залишився лише в трусиках і в гарячці бурмотав цифри, рахуючи кількість лопат, кинутих на конвеєр. Він разом з Стьопкою починав з одиниці, а через деякий час вони один другому сповіщали про кількість і знову починали з одиниці. Почував Сенька, що чогось не вистачає, що від нього потрібно чогось більшого за роботу, почував, що зломиться він під тягарем таємниць, коли не поділиться ними з кимсь з товаришів.

Несеться цей зрадницький шепіт з осінніх дерев, шелоче в опалому листі під чобітьми і стиснутий поришнями підйомника, чахає, вилітаючи з клубами білої пари над головним корпусом шахти.

Сеньці здається, що ось-ось цей шепіт оточить його і буде супроводити як шелест брезентової спецовки і кожен буде тикати в нього пальцем: і спітнілий Васька і старий дід Корній, і Ягєр, і Лідка, і навіть Кирило машиніст 7-ої південної лави, якому в штурмову ніч відірвано баром пальця, а він обмотавши руку тряпкою, таки закінчив свою упряжку. Здається, він достав цього жовтого пальця з торбини, в якій носить зубки, і показує ним на нього, на Семена. «Дивіться, мовляв, а це ж син Романа Овчаренка!., того, що в шахті задавило. Ви чуєте, який навколо шепіт? думав приховати?». Сеньці від цього стає моторошно. Він схиляється до стовбура старого дуба і нервово крутить цигарку. Куди ж піти? кому розповісти? Лідці? Але він їй написав два дні тому листа, про те, що «не наривайся, куплю зуби». Ваньці? Тут Сенька згадує збори, Ваньчину промову, виключення з комсомолу, а за що,—за ревнощі?..

Та ось Сенька зотягся кілька раз зряду махоркою і заклопотано, ніби боячись спізнитись, пішов стежкою, що через гору вела до шахти. Він перейшов залізничний насип, звернув у провулок, побіля конного дворища і, підійшовши до великої черепахуватої касарні, постукав у середнє вікно причілка.

На ганок вийшов Дроздов.

— Сенька?—здивувався він,—ти чого це?

Сенька переступив з ноги на ногу і взявся руками за борти піджака.

— Дільце есть, секретне щитать...

— А,-а, ну заходь!—пропустив його Дроздов повз себе і, замкнувши на замок двері, провів до кімнати.

— Як же воно ділішки Сеня?—підсунув він стільця, запрохуючи сідять.

— Плохувато.

— Чому? А там тебе сьогодні в списках ударників вивісили, значить діла добрі!

— Що ж я не про себе, а за шахту говорю.

— Да. Із шахтою не важно,—поторохтів той пальцями на столі. Правильно Сеня, вугілля малувато! Падлеці ми перед державою.

Сенька не находив що відповісти, не знав чим доточувати балачки. Він покрутив кашкета і відкашлявся.

— Я, тов. Дроздов, підслухав одну балачку,—почав він.

— Яку, чию?

— Спав я у шахті...

— Це вже не хорошо, Сеня.

— Так після упряжки, після роботи,—захвилювався той і поспішив дати довідку.—Зайшов на стайню і заснув. Прокидаюсь, слухаю—щось шепоче, балачки йдуть... Я собі лежу й дух притаїв. Про картошковку розмови, про те, що нові пальці привода спеціально попідпилювані, щоб вугілля з неї не видати... Тьотушкина згадували, і... про ті мотори, що на бремсбергах говорили, не розібрав тільки що.

Дроздов підвівся, він схватився руками за крайки столу, а чуб, спустившись на чоло, положив на бліде обличчя тінь. Його рижа борода ще більше націтинилась і здавалось в половину підросла.

— Хто це був?

— Участковий з третьої дільниці і монтьор, той, що недавно прийнято, той, що...

— Про що ще мова йшла?

— Ну й про...—Сенька завагався—про Ягора... про Змея.

— Він що, й до цього часу тут?

— Тут. Тільки він не такий, як... а спеціальний Ягор... считают подельний. Балакали, що добре працює, що триста чоловік з нашої шахти через нього втекли, так поробив. Кажуть тільки, що він їм дорого коштує чутки пустив про Ваньку Стрижака, про того, що втік із 7-ої казарми, ніби його в шахті десь привалило, і вобщє... вредительство. Ті по машинах, а Ягор по людях.

— Все?

Сенька підвівся. На долівку впав соняшник, він підняв його і сховав в кишеню. Трохи подумав і, хвилюючись відповів:

— Ні. Ще одно. Тов. Дроздов... сліш, Яша... Ну, ладно!—махнув рукою і направився до дверей. Дроздов загородив йому дорогу.—Ну, ну, Сеня, що таке?—От чудак! Ну щож? Говори!

Сенька достав з кишені хустку, і, витираючи лоба, продовжував:

— Не думай, що я... треба було зразу... Ошибка моя—шість день мучився. Сліш, Яша, як партейний, ти не думай про мене... я брат тепер все пізнаю до ногтя осознав, а що з комсомолом, то... мене обідили.—Він наче вкрав хусткою з-під очей краплини сліз, а на хусточці літерами, в зеленому вінку якогось кумедного листя Дроздов помітив слово «Лідка».

— Ні, ще не все, — відповів Дроздов.

Сенька насторожився. Він стурбовано глянув йому у вічі—в рижих зарослях бороди блудила усмішка ласкава і товариська.

— Не все, Сенька! Подумай і про комсомол, і про те, що шість днів мовчав, і про те, що в тебе на хусточці написано,—подумай добре!

Сенька глянув на крайок хустки і, почервонівши, заховав її до кишені.

— А про те, що ти мені тут розповідав, не говори нікому.

Вийшов від Дроздова, наче з шахти виліз, навіть сорочка пристала до спини. Він ще раз змахнув краплистий піт з лоба, ще раз глянув на крайок хустки і лише тоді натяг кашкета. Почува, наче терекон звалився з плеч, якимсь легетом обняло всього, точнісінько так, як бувало змалку, коли дитяче горе знімалося плачем досхочу і ласками вузлуватих рук матері. Холодне, надвечірнє повітря здавалося таким приемним і бажаним, що він розвів руками і набрав його повні легені кілька раз зряду.

Він ішов колією залізниці і, поділяючи ступати із шпали на шпалу, не помітив, як із рогу сортувальні несподівано з'явилась кривонога постать Ягорки, а із ним ще якісь два молодих хлопчакі, обнявшись плутали ногами. Один з них весь час закидав голову назад і плаксивим голосом повторював одну і ту ж фразу:

— Гриша, друг, а життя моя де, га? Гриша!

Другий, очевидно Гриша, ледве держався на ногах. Він схилив голову майже до живота і, дивлячись в бік посоловілими очима, мабуть в сотий раз відповідав.

— Цить, — цить говорю, не безпокойся, не піднімай шуму.

Така зустріч для Сеньки була небажана, але обминути її було ніяк. Ягор ще здалеку, помітивши його фігуру, запищав, як давно мазане колесо вагонетки і кинувся до нього.

— Сенька, сколько лет, сколько зим, после того, як розбив пляшку на Драбинчиній голові, ще й не бачив. Здоров, заразний, дай поцілую.

— Тррррр,—відвів рукою його намір Сенька.

— Що за вопрос—трррр? Я, брат, на всю силу но-о-о! Падлецъ буду, а реб'ята—він показав на своїх супутників—забурились, їй бо!.. Сень, заразний парень, ідьом!—і він ляснув по кишені, з якої виглядала шийка аляшки.

— Не піду, у мене справи є.

— А ето не справи?—та ето заразное дело, такі справи, що... бутылка, брат ето такой вопрос, що куди твоє діло!

— Словом, я не піду!—твердо повторив Сенька, йому вже починала набридати ця балачка і хотілося як скорше розв'язатися.

Ягора таке ставлення до нього здивувало. Він довго і мутно подивився Сеньці в ноги, і потім зупинивши очі на правому плечі, в'яло, і, ніби між іншим сказав:—так не підеш?

— Ні!

— Угу... Пойдем молодці! Чого ж стоїте, граки?

«Граки» поточилися назад, а потім, впіймавши відповідний нахил, поплентались слідом за Ягоркою вздовж лінії на «Собачовку».

Плаксивий голос знову починає бунтувати.

— Ягор, друг! а как же воно жізнь... що значить все ето... земля щитать движиться і звьозди... обращаються вкруг...

Ягор мовчав. Він ішов заклавши руки за спину і схиливши голову.

— Ягорка!—домогався той. Він простягав руку і намагався взяти його за плече, хоча той був біля чотирьох сажнів від його.

— Цить, цить прошу тебе, не безпокойся, не піднімай шуму!—умовляв його Гриша.

Сенька пристояв за тереконом. На «Собачовці» галасували собаки, а за околицею, коли затихав підйомник, чути було гармошку. Бадьорий мотив слався на посьолок, на бугри, на Баюрову балку.

XI

Сьогодні посьолок схвильований і балакучий. Ще зранку пройшли чутки про те, що заарештовано Тьотушкіна і ще трьох, а що найдивніше, Ягора Змея. Ходили балачки про зіпсовані машини, про трансформатори, які стояли далеко від ділянок, що ними обслуговувалися, про кабелі, привезені для зарубних, які вилучають стільки енергії, що її не вистачає потім для повного навантаження машин.

Але чого б не говорили, а факт той, що день пробіг нервово і напружено. На вечір було призначено загальні робітничі збори.

Сьогодні в Сеньчину зміну, коли робота йшла повним ходом, до «Кімовки» зайшли Дроздов і Ванька Кочерижкін. Вони пролізли понад вибоєм, оглянули конвеєр і довго щось говорили з рештальниками про нову якусь систему пересування конвеєра, Дроздов часто вживав прізвисько Лібхардта, якогось німця з Брянської шахти, говорили про збільшення контрольного завдання на лаву. А коли поверталися назад, на штрек, Ванька зупинився біля Сеньки, присвітив лампою в обличчя і весело привітався.

— Ну як же воно, Сеня?

Сенька зліг на лікоть і відповів усмішкою.

— Працюєм?

— Помаленьку.

— А знаєш, Ягора вже немає, вилетів!

Сенька зробив здивоване обличчя.—Утік?

— Утік, тільки під конвеєм!—зареготався Ванька.

— Туди йому й дорога, сволоч!—вилаявся Сенька.—Вредитель!

— А знаєш, Сеня, розговор у нього не настоящий, роблений. Явилися до нього—спить. Агент розбудив: «ви, каже, арештовані». Він мовчки одягся, зібрав своє манаття і як рубоне—«я до ваших послуг—каже, що накажете робить»—от який гад! Брат, по вченому рубає, як кабачки лущить!—бачив?

— Да, вредитель, одним словом,—тихо відповів Сенька.

Вони хвилину помовчали. Сильними ривками качалися риштаки. Ванька

взяв біля себе кусень вугілля, довго роздивлявся на нього, наче вперше бачив і кинувши його на буграсту смугу вугілля, що сунулась наниз, несподівано для Сеньки запитав:—Слиш, Сеня, а як у тебе з Лідкою?

— Що, як?—незрозумів той.

— Діла... Зв'язки?

Сенька зніяковів і постукав долонею об сосновий стаяк.

— Плохо кріплять хлопці...

— Ванька усміхнувся, він знав, що попав на болюче місце, але йому не хотілося цього залишати і він продовжував далі.

— Індивідуаліст ти здоровий, Сеня! Не можна таким бути! Ти такий, що й землю б приревнував до чогось, за те що вона крутиться навколо своєї вісі, а не навколо тебе.

— Брось про це!—болізно вимовив Сенька.

— Чого ж брось? Ти он вважаєш і досі, що тебе з комсомолу невірною виключили, за ревності думаєш...

— Ех, Ваня!—зідхнув Сенька, він почував і раніше, що його виключили з комсомолу вірно, але не міг признатися в цьому ні собі, ні комусь іншому. Теплий тон Кочерижкіна, дружня товариська розмова примусили Сеньку, що раніше лише наклеювалося, тепер визнати в голос.—Набузив я...

— І сам винен. А хіба ти думаєш, ти правильно зробив, що аж на шостий день признався про розмову, яку ти чув на стайні. Ти кинувся в роботу, найшов спочатку себе, а про шахту, про колектив наш увесь—забув. А хто знає, може б за ці шість днів ми всі і потіли б менше, і більше вугілля мали. Так то воно Сеня!.. А Лідка—людина громадська. Її теж треба розуміти... Не прив'яжеш же ти її до себе, як Тьотункін—свою кімнатну собаку. Лідка, брат, дівчина на ять. А ти листи такі пишеш?!

І дивно! Вперше на своєму житті Сенька обмежився лише тим, що почервонів за зміст листа, з яким, очевидно, Лідка познайомила Кочерижкіна

— Так то, промовив Кочерижкін—а згодом додав:—Сеня!

— Забузився я Ваня вдоску.

— Нічого, гуртом розплутаємо... Гуртом, Сеня! Ну, ладно!—Він взяв свою лампу, підніс її ще раз до його обличчя, приязно усміхнувся і поліз на низ. А Сенька схватив лопату, глибоко загнав її під кучу вугілля і поніс її на риштак, важку насичену силою, рясну, як і сама молодість.

А зараз вже вечір. Біля клібу хлопці співають пісень, збираються на збори. А Лідка їх ніколи не пропускала.

Сенька сидить на перекинутій, зваленій з рейок вагонетці і палить цигарку за цигаркою. Час від часу він поправляє новеньку, рожевого кольору, сорочку і все дивиться на стежку, що йде з-за терекону.

За чорно-сірою пірамідою терекону, за синю смужку ліса спускався напружений день. З сутінок Баюрової балки поповзли відлогами язички туманів, а далі рудими перевалами, аж до червоного обрію пішов Донбас. Він піднімається пірамідами тереконів, іскрить огнями електрики...

Десь далеко на «ветці» просвистів паровоз. З за терекону на стежці з'явилася постать Лідки. Сенька встав, розправив сорочку і пішов їй назустріч.